

Török Gábor

„Osztályharc” a Szent Mór Kollégiumban, avagy pillanatképek a kommunista hatalomátvétel kiteljesedéséről a Pécsi Tudományegyetemen (1948–1949)

Az alábbi forrásközlő tanulmányban az archeográfia eszközeivel élve a pécsi egyetem történetét egy kisebb, de összefüggéseiben mégis országos jelentőségűnek tekinthető epizódján keresztül szeretném bemutatni a kommunista befolyásszerzést, majd hatalomátvétel időnként kaotikusnak tűnő, ám valójában tervszerű folyamatát, illetve az ezt irányító szervezetek működésének mibenlétét.

Először a „népi demokrácia”,¹ azaz a szovjetizálás magyarországi politikai folyamatát, azon belül is elsősorban az 1944 és 1948 közötti ifjúsági mozgalmak történetét ismertetem röviden a pécsi, egyetemi vonatkozású elemekre fókuszálva – kapcsolódva ezzel kiváló kollégám, Rozs András ny. főlevéltáros korábbi írásaihoz, amelyekben a Horthy-korszak két jelentős ifjúsági szervezetének, a Turul Szövetségnek és a Foederatio Emericának pécsi tevékenységével foglalkozott.² A tanulmány további részeiben pedig a kommunista párt egyházak elleni, de elsősorban a katolikus egyház vélt-valós hatalmának megtörésére irányuló, kíméletlen politikai harcának főbb elemeit, köztük a Mindszenty bíboros elleni politikai hajsztát mutatom be, kiemelve az események szűken vett színhelyét, a Szent Mór Kollégiumot (Maurinum) és az ott folyó – a tanulmány utolsó fejezetében levéltári forrásokon keresztül nyomon követhető – politikai küzdelmet.

Ifjúsági mozgalmak Magyarországon 1944 és 1948 között

Szegeden a Magyar Kommunista Párt (MKP) helyi tagjai a frontátvonulás után alig négy nappal, 1944. október 15-én létrehozták a Kommunista Ifjúsági Szövetséget (KISZ) mint a párt ifjúsági szervezetét. Az MKP Szegeden működő, ideiglenes központi vezetősége részéről Gerő Ernő 1944. november 9-én kifejtette, hogy „a párt közvetlen célja a fasizmus elleni harc és az ország demokratikus átalakítása. Ennek megvalósítása érdekében széles társadalmi összefogásra van szükség.”³ Beszédében kitért a párt ifjúságpolitikai irányelveire is, azonban – éles ellentétben a párt helyi szervezetének korábbi elképzeléseivel – a következőképpen szólt:

„Horthy és a reakciós elemek megfertőzték az ifjúságot, hogy mi lesz az ifjúsággal, nem lehet számunkra közömbös. (...) Nem kell nekünk egy külön ifjúság-szervezetet létesíteni. Egy demokrata ifjúsági szervezetre van szükség, amely egyesíti a munkás-, paraszt- és diákifjúságot demokratikus irányelvek szerint.”⁴

1 A tanulmányban a kor ideológiai-politikai frazeológiáját tükröző fordulatokat idézőjelben használom.

2 Rozs 1989; Rozs 1991.

3 GÁL 1984. 5.

4 Idézi: IKLADINÉ 1984. 40–41.

Ezek a gondolatok meghatározták az elkövetkező időszak kommunista ifjúságpolitikájának alapvetéseit, azaz a fiatalok politikai-ideológiai átnevelésének szükségességét, illetve az ifjúsági egység megteremtésének igényét.

A kommunisták kezdeményezésére december elején alakult meg Debrecenben a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség (MADISZ), amely „*soraiba hívta a munkás-, paraszt-, értelmiségi, diákifjakat*”.⁵ Ennek hatására és a pártvezetés irányelveinek megfelelően december 31-én a KISZ szegedi szervezete szintén javaslatot tett a MADISZ megalakítására, és – az 1848-as forradalom és szabadságharc hagyományaihoz híven – tizenkét pontban vázolta fel a fiatalok követeléseit.⁶ Az ifjúság összefogásának céljával a fasiszmus elleni harcot, a fiatalok demokratikus szellemű nevelését és az ország újjáépítését jelölte meg.⁷ Ezek a lépések voltak az elsők a kommunisták által elképzelt ifjúsági egység megteremtésének folyamatában.

Néhány héttel később jelentős átrendeződés indult be a magyarországi ifjúsági szervezetekben, ugyanis 1945. február 26-án – a fegyverszüneti egyezmény⁸ által előírtaknak megfelelően – megjelent az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. évi 529. M. E. számú rendelete a fasiszta politikai és katonai jellegű szervezetek feloszlatajáról,⁹ valamint 1945. július 9-én a belügyminiszter 1945. évi 20.165/I. B. M. számú rendelete az egyesületek működésének felülvizsgálatáról.¹⁰ Eközben a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front egyes pártjai, a munkás szakszervezetek és az egyházak is megkezdték ifjúsági szervezeteik megalakítását, illetve újjászervezését, amely folyamat éles ellentétben állt a kommunista „ifjúsági egység” megteremtésének eszméjével. A Szakszervezeti Tanács Ifjúsági Titkársága 1945. február 7-én létrehozta a Szakszervezeti Ifjómunkás- és Tanoncmozgalmat (SZIT), amelynek célja a munkásifjúság érdekvédelmi képviselője volt. A Szociáldemokrata Párt (SZDP) február 15-én újjáalakította Szociáldemokrata Ifjúsági Mozgalmat (SZIM) néven a párt ifjúsági szervezetét, majd júliusban a Független Kisgazdapárt is bejelentet-

5 IKLADINÉ 1984. 42.

6 A pontok között szerepelt a választói korhatár 18 évre csökkentése nemre való tekintet nélkül, egyenlő bér a tanoncoknak (a leányoknak is), a fiatal munkások életkörülményeinek javítása, a 40 órás munkahét bevezetése, a tanulóifjúság szabad szervezkedési lehetőségének törvényi biztosítása, illetve a fiatalok neveléséből a „fasiszta”, illetve „reakciós egyének” kizárása. Februárra kibővültek a követelések a tanoncok testi fenyegetésének megtiltásával, a parasztifjúság földosztásban való részesedésének igényével, az ingyenes iskolai oktatás és az ingyenes nyolcosztályos népiskola felállításával, stb. IKLADINÉ 1984. 42.; GÁL 1984. 9.

7 A MADISZ agitációs munkája révén részt vett az új nemzeti hadsereg toborzásában, a fasiszta utcai propagandaanyagok eltávolításában. A helyi szervezetek tagjai számos egyéb módon is segítettek az élet beindítását a településeken, úgymint középületek, iskolák takarítása, helyreállításban való segédkezés, élelmiszergyűjtés, a hadiözvegyek és sokgyerekes családok támogatása, de igyekeztek szórakozási lehetőséget is biztosítani, főként a vidéki fiatalok számára. GÁL 1984. 10.

8 Az ideiglenes nemzeti kormány 525/1945. M. E. számú rendelete a fegyverszüneti egyezmény kihirdetéséről. MRT 1945. 43–47.

9 A rendeleti úton feloszlattott szervezetek között találhatjuk például az Egyházközségi Munkásszakosztályokat és a Turul Szövetséget is. Az ideiglenes nemzeti kormány 529/1945. M. E. számú rendelete a fasiszta politikai és katonai jellegű szervezetek feloszlatajáról, 3. § (2). MRT 1945. 49–50.

10 A rendelet értelmében minden egyesület 30 napon belül köteles volt jelentést tenni arra vonatkozóan, milyen tevékenységet folytatott 1939. január 1. óta, kik és milyen tisztséget viseltek az egyesületben, ők személy szerint milyen magatartást tanúsítottak 1939. január 1-től kezdődően, illetve, a megváltozott viszonyokra tekintettel, milyen változásokot eszközöltek az egyesület működésével és tagságával kapcsolatban. A belügyminiszter 20.165/1845. B. M. I. számú rendelete az egyesületek működésének felülvizsgálata tárgyában, 1–6. §. MRT 1945. 1031–1032.

te a Független Ifjúsági Szövetség (FISZ) megalakulását. De emellett az egyházi ifjúsági szervezetek is hamar újjáéledtek, úgymint az Országos Magyar Katolikus Főiskolai Diákszövetség (OMKFDSZ, röviden KDSZ), a Katolikus Agrárifjúsági Legényegyletek Országos Testülete (KALOT), a Katolikus Agrárifjúsági Leányszövetség (KALÁSZ), a Katolikus Iparos- és Munkásifjak Országos Egyesülete, a Keresztyén Ifjúsági Egyesület (KIE) és a „Soli Deo Gloria”¹¹ Református Diákszövetség.¹² A Nemzeti Parasztpárt (NPP) ifjúsági szervezete, a Népi Ifjúsági Szövetség (NISZ) azonban csak 1946. elején alakult meg.

Az ország második világháború utáni gazdasági helyzete tragikus volt. A háborús károk, a frontátvonulás előtti német és az azt követő szovjet gyárleszerelések, kifosztások hatalmas méreteket öltöttek. A háború utáni újjáépítés terhei és a jóvátételi kötelezettség mellett általános áruhiány lépett fel, ugyanakkor hatalmas hiperinfláció indult be. Ezáltal a társadalom minden rétegének, így az ifjúságnak is tovább romlott a szociális helyzete, és súlyos megélhetési gondok gyötörték.¹³ A termelés visszaesése miatt körükben is jelentős munkanélküliség lépett fel, ráadásul az iskolázottság általános szintje is alacsony volt.¹⁴ Az e körülményekből adódó aktuális kérdések felvetésére szolgált a magyar egyetemi pártifjúsági szervezetek és egyházi egyesületek képviselői számára az 1945. augusztus 8. és 12. között Balatonlellén rendezett nagyszabású konferencia, melyet az MKP és a MADISZ kezdeményezett. A konferencián megválasztották irányító szervüket, az Ideiglenes Központi Intéző Bizottságot. A résztvevők részletes programmal álltak elő:

„Progresszív tandíj, intézményes ösztöndíjak, a tankönyvkiadás rendezése, valamennyi kar megnyitása a nők előtt, a felsőoktatás reformjára összehívandó ankét és az egyetemi hallgatók igazoltatása a fő követeléseink, amelyeknek teljesítését a kormányzattól reméljük.”¹⁵

A tanácskozáson továbbá követelték azt is, hogy szervezzenek új menzákat és kollégiumokat, szüntessék meg a tankönyvuzsorát, azaz tegyék lehetővé a könyvtárak ingyenes használatát, oszlassák fel az „ellenforradalmi” szellemű diákegyesületeket, valamint, hogy főiskolánként, illetve egyetemi karonként csak egy diákegyesület működhessen.¹⁶ Az eseményt követően a pécsi hallgatók egyik küldöttje, Major Sándor orvostanhallgató az *Új Dunántúl* című lapban több cikkben is beszámolt a balatonlellei konferencián elhangzottakról, illetve a demokratikus egyetemi szervezetek nevében követelte a hallgatók

11 A latin kifejezés jelentése: Egyedül Istené a dicsőség.

12 GÁL 1984. 11.

13 A hallgatók létszámának emelkedésével ellentétben a kollégiumi férőhelyek száma a háborús károk, illetve a nem rendeltetészerű használat – például a katonai célokra történő igénybevétel – következtében lecsökkent. Az egyetemi menzák száma és az általuk biztosított ellátás kalóriaértéke a háború előtti állapotot sem érte el. GÁL 1981. 26–27.

14 1948 végén a 15–29 éves fiatalok 67,6%-a (1 577 000 fő) az általános iskola nyolcadik osztályát sem járta ki, 2%-uk pedig analfabéta volt. Az általános iskolát vagy a középiskola négy osztályát a fiatalok 21%-a fejezte be, viszont csak 4,6%-uk érettségizett. Egyetemet vagy főiskolát a 20–24 évesek 0,5%-a, a 25–29 évesek 1,6%-a végzett. GÁL 1984. 12.

15 Az ország jövőjét csak a dolgozó nép és a haladó értelmiség teljes érvényre jutása biztosíthatja. *Új Dunántúl*, 1945. augusztus 22. 2. A tudósítás beszámolt arról is, hogy „[a] pécsi egyetem kilenc kiküldötttel képviseltette magát, akiket részben az egyetemi rektor, részben a Független Kisgazdapárt [sic!] és a MaDISz küldött ki.”

16 GÁL 1981. 21.

igazolását.¹⁷ A konferencián felvetett gondolatokat a politikai döntéshozók meg-, illetve elfogadták, ugyanis már 1945 őszén megkezdődött az egyetemi hallgatók igazolása,¹⁸ sor került a nők egyenjogúsítására,¹⁹ majd az ösztöndíjrendszer kidolgozására.

1945 őszén jó hírek érkeztek – helyi és országos szinten egyaránt – az egyetemi hallgatók szociális helyzetét illetően. Szeptemberben a szovjet katonai parancsnokság visszaszolgáltatta a Maurinum épületének egyik felét, és ezáltal a kollégium megnyílt a pécsi hallgatók számára.²⁰ Novemberben az egyetemi menza gazdasági gondjai is megoldódni látszódtak, és a Maurinum épületének további részeit is visszaadták az oroszok, így további, mintegy száz hallgató lakhatása vált biztosíthatóvá. Szintén ebben a hónapban a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium (VKM) országos pályázatot hirdetett háromezer állami szociális ösztöndíjra. Az egyetemi ifjúság pedig demokratikus jogával élve megalakította a kollégiumi önkormányzatot, amely kivette részét a Maurinum irányításából is.²¹

Az Ideiglenes Központi Intéző Bizottság előkészítő munkájának eredményeként az 1945. november 22. és 24. között az Országház Delegációs termében ülésező második diákszövetség megalakította a Magyar Egyetemi és Főiskolai Egyesületek Szövetségét (MEFESZ). A MEFESZ egy pártokon kívül álló, érdekvédelmi képviselő volt, amely ernyőszervezetként fogta össze az ország felsőoktatási intézményeinek diákszervezeteit. Pécsről az Erzsébet Tudományegyetem (ETE) Ifjúsági Szervezete (PETISZ) lett a szövetség tagja.²²

Az ifjúság irányítása feletti hegemonia megteremtése érdekében 1946. március 4-én a FISZ, a MADISZ, a KALOT, a Magyar Cserkészszövetség, a MEFESZ, a NISZ, a Polgári Demokratikus Ifjúság, a KIE és a SZIT együttműködésével megalakult a Magyar Ifjúság Országos Tanácsa (MIOT). A főtitkári posztot a MADISZ vezetője, a kommunista Nonn György töltötte be.²³ Az erőteljes kommunista befolyás alatt álló MIOT létrejöttével ugyan megvalósult a bal- és jobboldali ifjúsági szervezetek – közös programok mentén történő – együttműködése, azonban ez nem tartott sokáig, mivel utóbbiak többségét 1946 júliusában feloszlatták. Néhány egyesület újjáalakulását Rajk László belügyminiszter engedélyezte ugyan a későbbiekben, „*de ez – fogalmaz a korabeli ifjúsági szervezetek működését kutató Gergely Ferenc és Ólmosi Zoltán – csak az agóniájukat hosszabbította meg.*”²⁴

A „reakciónak” minősített ifjúsági szervezetek felszámolása ugyan erőteljesen sújtotta a jobboldali erőket, azon belül is a katolikus egyház pozícióját az ifjúság körében, azonban ez az egyetemi szférára nem vonatkozott, mivel a KDSZ – állapítja meg Mészáros István – „*nem egyesület volt, hanem az egyik hallgatói réteg demokratikusan megválasztott*

17 Az említett cikkeket lásd: Progresszív tandíj vagy gazdasági numerus clausus? *Új Dunántúl*, 1945. szeptember 8. 6.; Az egyetemi kari szervezetek feladatairól. *Új Dunántúl*, 1945. október 7. 6.; Az egyetemi hallgatók igazolása. *Új Dunántúl*, 1945. október 14. 4.

18 Az ideiglenes nemzeti kormány 8.500/1945. M. E. számú rendelete az egyetemek és főiskolák hallgatóinak igazolásáról. MRT 1945. 739–741.

19 LADÁNYI 1996. 385.

20 Szabad szószerzők. *Új Dunántúl*, 1945. augusztus 22. 4.

21 A pécsi egyetemisták szociális helyzete. *Új Dunántúl*, 1945. november 21. 2.

22 GÁL 1981. 30.

23 MICHELLER 1990. 135.

24 GERGELY – ÓLMOSI 2014. 22.

*képviselése*²⁵ a MEFESZ-en belül. A KDSZ felosztatására²⁶ végül a kommunisták nyomására, de hivatalosan a MADISZ, a Népi Kollégiumok Országos Szövetsége (NÉKOSZ), a NISZ, a SZIM szervezeteinek követelésére került sor 1946 novemberében.²⁷

A pécsi Erzsébet Tudományegyetemen is hasonló események játszódtak le. Mivel a kommunistáknak nem volt „beépített” emberük a MEFESZ helyi tagszervezete, a PETISZ vezetőségében, így igyekeztek ellehetetleníteni annak működését. A helyi pártlap, az *Új Dunántúl* folyamatosan az egyetemi ifjúság „fasiszta” megnyilvánulásairól cikkezett.²⁸ Ilku Pál, az MKP Pécsi Városi Bizottságának titkára 1946. november 21-én vezércikkben vádolta meg az egyetemet „fasiszta fajtörvények” alkalmazásával a szociális ösztöndíjak odaítélése kapcsán,²⁹ majd pedig 1946. december 5-én levélben kérte az ösztöndíjak kiosztásában szerepet játszó ifjúsági egyesület felosztatását Rajk László belügyminisztertől.³⁰ Kérése értő fülekre talált, ugyanis az *Új Dunántúl* két héttel később már arról számolt be, hogy „[a] rendőrség államvédelmi osztálya a [telefonon érkezett – T. G.] belügyminiszteri utasítás alapján a Petisz működését betiltotta.”³¹ A belügyminiszter azonban hivatalosan csak 1947. január végén oszlatta fel az egyesületet.³²

A rendelet *Magyar Közlöny*ben történő megjelenése előtt a koalíciós pártok helyi képviselői már megállapodtak egy új érdekképviselői szerv létrehozásáról Pécsi Egyetemisták Demokratikus Egyesülete (PEDE) néven. Mindez kiderül Ilku Pál 1947. március 20-i leveléből, amelyben részletes leírást adott egy bizonyos Antal elvtársnőnek, az MKP KV Értelmiségi Osztálya munkatársának a Pécsi Tudományegyetemről. Ebben beszámolt arról is, hogy „[a] kisgazda és reakciós egyetemi ifjúsági szervezetet, a PETISZ-t eltüntettük és helyette megcsináltuk a Pécsi Egyetemisták Demokratikus Egyesületét, a PEDÉ-t, amelyben a titkár és a propagandista kommunista, következőkben két szociáldemokrata is van. [sic!]”³³ Az új egyetemi ifjúsági szervezet irányításában ismerős névre bukkanhatunk Major Sándor

25 MÉSZÁROS 2007. 40.

26 A belügyminiszter az KDSZ-t a 7.330/1946. M. E. sz. rendelet 1. §-a alapján oszlatta fel. Lásd: 239.286/1946. (XL.1.) IV/3. B. M. sz. rendelet. *Magyar Közlöny – Hivatalos lap* 2. (1946):250. 7.

27 MICHELLER 1990. 137.

28 Az említett cikkeket lásd: Fasiszta szervezkedést leplezett le a pécsi rendőrség az egyetemen. *Új Dunántúl*, 1946. május 4. 3.; A pécsi egyetemi ifjúság újabb provokációja a demokrácia ellen. *Új Dunántúl*, 1946. május 9. 3.

29 Demokrácia vagy fasiszta fajtörvények reneszánsza? *Új Dunántúl*, 1946. november 21. 1. Az inkriminált botrány Dénes György jogszigorló panaszából adódott, mely szerint az állami szociális ösztöndíjpályázatát az ETE diákjelölti bizottsága – „származása miatt” – nem ajánlotta támogatásra a VKM-nek. A panaszos tiltakozással élt azon, állítása szerint „fasiszta-nyilas módszer ellen, hogy szabad magyar egyetemi polgárokat akár felekezeti, akár faji vagy nemzetiségi szempont figyelembevételével bármilyen kérdésben numerus clausus keretébe szorítsák.” Idézi: BENKE 2000. 206.

30 MNL BaML X.17. 40. dosszié 41. ő. e. 4. t. Ilku Pál levele Rajk Lászlónak az egyetemi ifjúság „fasiszta” megnyilvánulásairól. Pécs, 1946. december 5.

31 A belügyminiszter betiltotta a PETISZ működését. *Új Dunántúl*, 1946. december 20. 2.

32 A belügyminiszter a PETISZ-t az 1938. évi XVII. tc. alapján az egyesülési szabadsággal elkövetett visszaélések miatt oszlatta fel. 430.789/1947. IV/3. B.M. sz. rendelet. *Magyar Közlöny – Hivatalos lap* 3. (1947):21. 2. 1947. február 5-én került sor a Pécsi Egyetemi Szent Mór Kollégium Maurinum egyesület felosztatására is ugyanezen törvény cikk alapján. 260.513/1946. IV/3. B. M. sz. rendelet. *Magyar Közlöny – Hivatalos lap* 3. (1947):29. 2.

33 Ilku Pál levele Antalnénnek, 1947. március 20. Idézi: ROZS 2005. 234.

orvostanhallgató személyében, aki eleinte titkári, majd főtitkári, végül elnöki pozíciót töltött be.

1947 tavaszán a pécsi egyetem nevében is változás történt. Az újonnan kinevezett Ortutay Gyula VKM-miniszter április 17-i elvi döntése alapján ugyanis a pécsi Erzsébet, a debreceni Tisza István és a szegedi Horthy Miklós Tudományegyetemek hivatalos elnevezése megváltozott. A pécsi intézmény elnevezése ezt követően Pécsi Tudományegyetem (PTE) lett.³⁴

Az 1947. augusztus 31-i választások után az MKP Politikai Bizottsága arra a megállapításra jutott, hogy a MADISZ helyett egy új – a már meglévő, illetve ezután létrehozandó önálló rétegszervezetekre épülő – ifjúsági egységszervezetet kell létrehozni. A meglévő ifjúság, az egyetemi és főiskolai, illetve a középiskolai – a Magyar Diákok Nemzeti Szövetsége és az Úttörőszövetség – rétegszervezetek mellett fel kell építeni a paraszti ifjúság érdekképviseletét ellátni hivatott szervezetet is. Végül utóbbira az 1948. március 15-i ünnepséget követően került sor, amikor is létrejött a paraszti ifjúság új alakulata, az Egységes Paraszti Ifjúság Országos Szövetsége (EPOSZ). A rétegszervezetek csúcsszerve, a Magyar Ifjúság Népi Szövetsége (MINSZ) 1948. március 22-én alakult meg, elnöke Nonn György, főtitkára pedig Hollós Ervin lett.³⁵ Ezzel megvalósult a kommunista párt szinte teljes körű hegemóniája az ifjúsági szervezetekben.³⁶

Az egyetemi ifjúság 1948. május 10-én és 11-én tartotta az ötödik diákszékes parlamentjét. Ekkor döntöttek az addigi laza ernyőszervezeti forma helyett egy egységes ifjúsági mozgalomról, melynek neve – megtartva a régi rövidítést – Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egységes Szervezete (MEFESZ) lett.³⁷ Ez a dátum automatikusan a PEDE megszűnését is jelentette – amely nem sokkal korábban egy volt vezetőségi tagja révén kémbotrányba³⁸ is keveredett –, hiszen szerepét az új egységes szervezet, a MEFESZ pécsi csoportja vette

³⁴ Trianon után a pozsonyi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem „ideiglenesen” Pécsre történő elhelyezését az 1921. évi XXV. törvénycikk mondta ki. Azonban erre csak 1923-ban került sor, mivel az intézmény átköltözését hátráltatta a város szerb megszállása. Az intézmény neve a második világháborút követően megváltozott: „Először – az államforma változásával – a jelzők tűntek el. A »királyi« jelzőt, illetve annak rövidítéseit az Ideiglenes Nemzeti Kormány 539/1945. M. E. számú rendelete törölte el, mely a Magyar Közlöny 1945. március 24-i számában jelent meg, s később az 1946. évi I. 19. § is megerősítette.” POLYÁK 2014. 124. Ezt követően a névhasználatban a VKM a tudományegyetemek elnevezése körül követendő egységes eljárás tárgyában kelt, 61.771/1947. (IV.17.) VI. számú utasítása hozott változást: „A minisztérium azt az elvi álláspontot képviselte, hogy mivel »a tudományegyetem elnevezését annak idején az egyetem alapításáról és szervezéséről szóló törvényes jogszabály állapította meg«, mindaddig, amíg a kérdésben újabb törvényi rendelkezés nem történik, a hivatalos intézménynévben a tudományegyetem megnevezés mellett csak a székhelyre történhet utalás, azaz az egyetem neve Pécsi Tudományegyetem legyen.” POLYÁK 2014. 125.

³⁵ MICHELLER 1990. 141.

³⁶ Vö. „Ez az aktus csak betetőzte azt a folyamatot, amelynek során a súlytalaná váló koalíciós pártok ifjúsági szervezetei és a MADISZ sorra kimondták a megszűnésüket.” GERGELY – ÖLMOSSI 2014. 23.

³⁷ VAJDA 2017. 46.

³⁸ 1948 márciusában kémbotrány rázta meg a várost. A hatóságok három társával együtt letartóztatták Detre Tamás egyetemi hallgatót a pécsi katonai helyőrségre vonatkozó, csehszlovák földalatti fasiszta köröknek való kémkedés vádjával. Detre korábban a kisgazdapárt által delegált, majd visszahívott tag volt a PEDE vezetőségében. A pécsi honvédség felszereléséről továbbított kémjelentéseket egy fasiszta bűnszövetkezet. *Új Dunántúl*, 1948. március 5. 2.

át, melynek elnöke továbbra is Major Sándor maradt. E pozíciójából adódóan – mint a MEFESZ küldöttje – bekerült a MINSZ megyei vezetőségébe is.³⁹

Az egyházak háttérbe szorítása 1945 és 1948 között, avagy harc a „klerikális reakció” ellen

Amíg a Horthy-korszak politikai ideológiáját az idealizmuson alapuló keresztény nemzeti gondolat⁴⁰ határozta meg, addig a kommunisták politikai krédója a materializmuson alapuló marxizmus-leninizmus eszmerendszerére épült. A történelmi egyházakat a régi Magyarország jelképeinek, a „klerikális reakció” támogatóinak, ezáltal ellenségnek tekintették, ennek jegyében – hatalmuk erősödésével párhuzamosan – igyekeztek őket megtörni, háttérbe szorítani, tevékenységüket korlátozni. A korlátozó intézkedések sorát 1945. március 15-én a földreform nyitotta meg, amelynek révén sikerült megfosztani gazdasági háttérüktől az egyházakat. A törvény leginkább a hatalmas földbirtokokkal rendelkező katolikus egyházat sújtotta.⁴¹

Serédi Jusztinián esztergomi érsek, hercegprímás 1945. március 29-i halálával a Magyar Katolikus Egyház elvesztette vezetőjét. Mindszenty József veszprémi püspököt XII. Pius pápa 1945. augusztus 16-án nevezte ki esztergomi érsekké. Beiktatására október 7-én került sor az esztergomi bazilikában. Mindszenty karakteréből egy elveihez ragaszkodó, a kommunistákkal – elvi, erkölcsi okokból⁴² – minden megalkuvást elutasító vezető képe rajzolódik ki. A konzervatív államegyházi felfogás⁴³ képviselője volt, az őt érseki pozíciójából megillető hercegprímási címét valós közjogi szerepként fogta fel, aktívan politizált. Ennek keretében szinte minden jelentős társadalmi, szociális kérdésben felszólalt: ellenezte a felvidéki magyarság át- és a magyarországi németek kitelepítését, a kötelező hitoktatás megszüntetését és az egyház oktató-nevelő szerepének csökkentését, de kritizálta a földosztást, a népi demokratikus szervek működését, a köztársasági államforma bevezetését is, melyek révén az antikommunista politika jelképes alakjává vált.⁴⁴ Ezért a kommunisták számára kezdetektől fogva Mindszenty József bíboros számított az első számú közellenségnek.

39 Megalakult a MINSz baranyai vezetősége. *Dunántúli Napló*, 1948. április 30. 5.

40 MIKLÓS 2007. 206.

41 Vö. „Az intézkedés a katolikus egyházat érintette a legérzékenyebben: 862 704 kh-jából 765 684-et sajátítottak ki. Nemcsak a vagyonduzzasztó vagy kihasználatlan földeket sajátították ki, hanem az oktatási és szociális intézmények fenntartására szolgáló célvagyonokat is. A megmaradt kb. 80 ezer kh a plébániák és az intézmények megélhetését nem biztosította. A református egyház 102 ezer kh-jából 60 ezer az egyház tulajdonában maradt. Az evangélikus egyház birtokállománya 21 ezer kh volt. Ezek többsége nem haladta meg a kis- és középbirtokok mértékét, így nem kerültek kisajátításra.” BALOGH – BENCZE – LADÁNYI 1997. 387.

42 Vö. „A kommunizmust határozottan elutasította mint rossz, veszedelmes és hamis rendszert. Hercegprímási felelőssége tudatában határozott: ezzel a rendszerrel az egyház nem működhet együtt, sőt harcba kell szállni vele.” BALOGH 2008. 54.

43 Vö. *A katolikus államegyházi rendszer utolsó elemei (pl. a királyi főkegyúri jog, az esztergomi prímás különleges közjogi funkciója) teljes egészében a köztársaság kikiáltásával (1946. évi I. törvény) szűntek meg.* CSIZINÉ 2011. 50.

44 GERGELY – IZSÁK 1989. 13–28.

1. kép – Mindszenty József arcképe
(Lühosdorff Károly rajza)

Többek között az egyházak megtörését szolgálta az 1946. március 23-án megjelent, a demokratikus államrend és a köztársaság védelméről szóló, 1946. évi VII. törvénycikk is,⁴⁵ amely később hosszú éveken keresztül szolgált hivatkozási alapul a koncepciós perekhez.⁴⁶

A szovjet-orosz irányítás alatt álló, magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB) követelésére a kormány 3.830/1946. M. E. számú⁴⁷ és 7.330/1946. M. E. számú⁴⁸ rendeletei révén kapott felhatalmazás alapján Rajk László belügyminiszter csak az 1946. év során mintegy háromezer jobboldalinak minősített szervezetet oszlatott fel.⁴⁹ 1945 és 1950 között összesen több mint 10 000 egyesület működését lehetetlenítették el, közte minden bejegyzett – nem a hitélettel összefüggő – keresztény szervezetet, mint például az Egyházközségi Munkásszakosztályokat, illetve a helyi KALOT- és KALÁSZ-szervezeteket.⁵⁰ A katolikus egyház keretein belül éppen ezért 1945 és 1948 között az Actio Catholica mozgalom töltötte be az egyik leg-

45 1946. évi VII. törvénycikk a demokratikus államrend és köztársaság büntetőjogi védelméről. *Rendőrségi Közlöny* 2. (1946):8. 298.

46 A koncepciós perek esetén más vádak is felhoztak egyházi személyek ellen. Például Túróczy Zoltán evangélikus püspököt „háborús bűntettek miatt” a Népbíróság 1945. június 25-én 10 évi fegyházbüntetésre ítélte, végül 1946. március 1-jével szabadlábra helyezték. Ordass Lajos evangélikus püspök szembeszállt az iskolák államosításával, ezért 1948. augusztus 24-én házi őrizet alá helyezték, de ezt rövidesen feloldották. Szeptember 8-án letartóztatták, majd az „ország devizagazdálkodását sértő bűncselekmény” vádjával két évre ítélték. Ez utóbbi végül a Mindszenty József bíboros elleni per főpróbája volt. MAJTÉNYI – MIKÓ – SZABÓ 2012.

47 A Magyar Köztársaság kormányának 3.830/1946. M. E. rendelete a fasiszta politikai és katonai jellegű szervezetek feloszlataásáról szóló 529/1945. M. E. számú rendelet kiegészítése tárgyában. *Magyar Közlöny – Hivatalos lap* 2. (1946):91. 2.

48 A Magyar Köztársaság kormányának 7.330/1946. M. E. számú rendelete az egyesülési szabadsággal elkövetett visszaélések megtorlásáról szóló 1938: XVII tc. egyes rendelkezéseinek módosítása és kiegészítése tárgyában. *Magyar Közlöny – Hivatalos lap* 2. (1946):144. 1.

49 Vö. „1946. június 17-én egy 18 éves tanuló tisztázatlan okokból lelőtt két orosz katonát az Oktogon téren. A tett politikai indítékaira egyedül a feltételezett gyilkos zsebében talált KALOT-igazolványból következtetett a politikai rendőrség. Ez az eset, valamint a Gyöngyös környéki oroszellenes merényletek alkalmat adtak a SZEB elnökhelyettesének, Szviridov tábornoknak, hogy a kormánytól követelje a jobboldalinak minősített egyesületek százainak (köztük a KALOT-nak és a Cserkész Szövetségnek) felszámolását, valamint a Kiszgazdapárt megtisztítását több jobboldali politikusától.” CSEH 2009. 139. Amíg Erdei Ferenc, az Ideiglenes Nemzeti Kormány belügyminisztere 1945. év augusztusától kezdődően 163 egyedi határozatot hozott egyesületek feloszlataására vonatkozóan, addig az 1945. november 15-én megalakult Tildy-kormány, majd később a Nagy Ferenc-kormány első belügyminisztere, Nagy Imre már 689, a Nagy Ferenc-kormány második, majd az ezt követő Dinnyés-kormány első belügyminisztere, Rajk László pedig már 6 816 döntést hozott. A Dinnyés-kormány második, majd a Dobi-kormány első belügyminisztere, Kádár János pedig 2 772 egyesület feloszlataásáról döntött. DOMANICZKY 2009. 10–12.

50 MOLNÁR 2005. 24.; CSEH 2009. 139.

jelentősebb szerepet, legfőbb tevékenységei a segélyezés, a lapkiadás (*Új Ember*), a katolikus ifjúsági egyesületek irányítása, illetve a katolikus oktatás védelme voltak.⁵¹ Megnövekedett szerepét az okozta, hogy mint hitbuzgalmi egyesület nem volt álmilag bejegyzett szervezet, így jogalap híján mentesült a feloszlítás alól.⁵²

Mivel a magyar társadalom, azon belül is az ifjúság többsége az egyházak befolyása alatt állt,⁵³ ezért a kommunisták részéről hamarosan kezdetét vették azok az intézkedések, amelyek az alsó- és középfokú oktatás egységesítését, egy egységes állami iskolarendszer⁵⁴ megteremtését szolgálták, egyúttal pedig az egyházi iskolák ellehetetlenítésére irányultak. Ennek visszhangja a baloldali sajtóban már 1946 tavaszán érezhető volt a felekezeti iskolák szükségességét megkérdőjelező írásokban.⁵⁵

A vallásszabadság helyzetének javítása érdekében a Magyarországi Szabadegyházak Szövetsége a kisebb vallási felekezetek nevében támogatta a fakultatív hitoktatás bevezetését, valamint, hogy a szülők szabadon dönthessenek gyermekeik vallásgyakorlásáról, és a tanulók ne csak a bevett egyházak, hanem a szabadegyházi közösségek hittanát is tanulhassák.⁵⁶ Az államtól való függetlenség érdekében az egyházak közfinanszírozásának megszüntetését is szorgalmazta, ezáltal a bevett és elismert felekezetek is rákényszerültek volna a hívek fokozott dotációjára.⁵⁷ Ezen javaslatok egybeestek az MKP elképzeléseivel, ezért a Szabadegyházak Szövetsége támogatásával a parlament elfogadta a bevett és elismert vallásfelekezetek között az utóbbiak hátrányára fennálló különbségek megszüntetéséről

2. kép – Pályi Jenő *Adjatok egy kis földet az egyháznak!* című karikatúrája

51 GIANONE 2003. 90.

52 GIANONE 2003. 81.

53 Magyarország korabeli felekezeti megoszlását az 1949. évi népszámlálás adataiból ismerhetjük meg, eszerint az ország lakosságának 67,8%-a római katolikus, 21,9%-a református, 5,2%-a evangélikus, 5,1% egyéb vallású, ismeretlen vagy felekezet nélküli volt. GERGELY 1991. 4.

54 BALOGH 2012. 109–110.

55 FEHÉR 2000. 472.

56 Vö. A kommunisták „egyházpolitikai céljai megegyeztek a szabadegyházak legfontosabb követeléseivel. A baloldal átmenetileg szövetségest látott bennük a politikai katolicizmus (valamint a többi történelmi egyház) elleni küzdelemben. Ehhez szívesen elfogadták a kisegyházak támogatását”. RAJKI 2011. 83.

57 Vö. „Az egyházak anyagi önfenntartó képességének felvetését korszerű programnak tarthatjuk. Egyrészt korlátozza az állam beleszólását az egyház életébe. Másrészt a lelkességet/papságot a hatékonyabb hitéleti és lelkigondozói tevékenységre készíti, ha híveinek anyagi támogatásától függ a megélhetése.” RAJKI 2011. 83.

szóló 1947. évi XXXIII. törvényt, ezáltal a történelmi bevett egyházak kiemelt szerepe megszűnt Magyarországon.⁵⁸

1947 tavaszán a koalíciós pártok megegyeztek abban, hogy a falusi, akár különböző felekezetű elemi és polgári iskolák összevonása elkerülhetetlen, a tankönyveket egységessé, a hitoktatást pedig fakultatívvá kell tenni. Ezen intézkedésekkel lényegében az egyházi iskolák államosítása ment volna végbe, azonban Keresztury Dezső kultuszminiszter nem vállalta végrehajtásukat, és március 14-én végérvényesen lemondott. Helyét Ortutay Gyula néprajzkutató vette át, aki radikális centralizátor hírében állt.⁵⁹ Az egyházak tömegbefolyása nyomán meginduló heves tiltakozási hullám azonban váratlanul érte a döntéshozókat, ezért a fakultatív hitoktatás bevezetése, az iskolák demokratikus szekularizációjának programja június elejére már nem volt napirenden.⁶⁰ A kommunisták viszont nem adták fel, hanem egy jól megtervezett és előkészített propaganda-hadjáratba fogtak az iskolák államosítását előkészítendő (ehhez kapóra jött az ún. „pócspetri ügy”⁶¹), melyre végül 1948. június 16-án, az 1948. évi XXXIII. törvénycikk elfogadásával került sor. Ennek értelmében a nem állami iskolák és a velük összefüggő tanulóotthonok, valamint a kisdédóvodák fenntartását az állam vette át, ezen intézmények tanítóit, tanárait, óvónőit pedig állami alkalmazottakká minősítették. Ezen intézmények ingó- és ingatlan vagyona az állam tulajdonába került, a törvény hatálya azonban nem terjedt ki a kizárólag egyházi célokat szolgáló tanintézetekre, mint például a hittudományi főiskolákra, diakónus és diakonisszaképzőkre.⁶² A felekezeti iskolák államosítása végül az ország összes iskolájának mintegy kétharmadát érintette.

1948 őszén a protestánsokkal és az izraelita hitközségekkel történő „megegyezést”⁶³ követően fokozódott a nyomás a továbbra is ellenálló katolikus egyház és különösen annak vezetője irányába. Rákosi Mátyás utasítására a kommunista párt irányítása alatt álló országos és helyi propagandasajtó 1948 őszén durva lejárato kampányba kezdett Mindszenty ellen. Eközben a politikai rendőrség, vagyis a Péter Gábor által irányított Államvédelmi Hatóság (ÁVH) már a letartóztatáshoz, illetve a későbbi koncepciók perhez gyűjtött adatokat róla és közvetlen beosztottjairól. Az ÁVH végül 1948. december 26-án tartóztatta le a bíboros-hercegprímást a demokratikus államrend és a köztársaság megdöntésére irányuló szervezkedés, hűtlenség, kémkedés és valutaüzérkedés vádjával, majd pedig a Budapesti Népbíróság az 1949. február elején lezajlott koncepciók eljárásban életfogytig tartó börtönbüntetésre ítélte.⁶⁴

58 Még a vallás szabad gyakorlásáról szóló, 1895. évi XLIII. törvénycikk vezette be a bevett, a törvényesen elismert és a törvényesen el nem ismert (vagy túrt) felekezetek (szekták) kategóriáját. Az 1947. évi XXXIII. törvény értelmében „[a] bevett felekezetek (római és görög katolikusok, görögkeletiek, reformátusok, evangélikusok, unitáriusok és az izraeliták) szabadon szerveződhetnek, az államtól anyagi támogatást és bizonyos előjogokat kaptak, például vezetőik megjelenhetnek a törvényhozás felsőházában. A törvényesen elismert felekezetek szintén szabadon működhetnek az említett anyagi támogatás és előjogok nélkül, ezt a kategóriát lényegében az új vallásfelekezetek törvényes működésének biztosítására hozták létre.” FAZEKAS 2008. 59.

59 BALOGH 2012. 113–114.

60 BALOGH 2012. 117., 119.

61 A „pócspetri ügyről” részletesen lásd: MAJTÉNYI – MIKÓ – SZABÓ 2012.

62 VARGHÁNÉ 2019. 332.

63 Lásd: Egyezmény a református és az unitárius egyházzal, 1948. október 7.; Megállapodás az izraelita felekkel, 1948. december 7.; Egyezmény az evangélikus egyházzal, 1948. december 14. GERGELY 1985. 77.

64 BALOGH 2008. 59–60.

Összefoglalóan kijelenthetjük, hogy a „klerikális reakció” elleni harc során már a koalíciós időszaktól kezdődően – szovjet minta alapján – a kommunisták fokozatosan ellehetetlenítették a legfőbb ellenségnek tekintett katolikus egyházat. Földjeit elvették, ezáltal gazdaságilag roppantották meg. Egyesületeit feloszlatták, így társadalmi beágyazottsága gyengült meg. Iskoláit államosították, majd a hitoktatást fakultatívvá tették, így elvesztette korábbi meghatározó befolyását az ifjúságra. Az egyházi tulajdonú nyomdákat, kiadókat szintén csaknem teljesen államosították, ezáltal sajtómegjelenését minimálisra szorították. Vezetőit koncepciós perek révén börtönbe vetették, hogy az egyház tagjait megfélemlítsék és együttműködésre kényszerítsék. Az így megváltozott politikai és társadalmi környezet jelentősen gátolta nemcsak a hitelvek terjesztését, de az egyház általános érdekérvényesítő képességét is.⁶⁵

3. kép – Gerő Sándor *Ezt akarta Mindszenty* című karikatúrája

Politikai csatározások a Szent Mór Kollégium falai között (1948–1949)

A Szent Mór Kollégium a pécsi Erzsébet Tudományegyetem katolikus bölcsész-, jog- és orvostanhallgatói számára létesített alapítványi kollégium volt, amelyet Maurinum néven is ismerhetünk.⁶⁶ Az általában 120–170 főt elszállásoló épületet 1929-ben adták át, az egyetem három karának hallgatóit fogadta be, és a társadalmi problémákra érzékeny, intelligens, katolikus férfiak otthonává kívánt válni. A lakhatás és ételmezés biztosításán, valamint a tanulói, tudományos munka segítésén felül tehát célkitűzése volt a valláserkölcsei alapokon képzett, kiváló jellemű férfiak kinevelése. Ezt mutatta az intézet jelmondata „*Scientia et conscientia*” is.⁶⁷ Vargha Damján, a kollégium igazgatója az angol college-ok rendszerét szerette volna meghonosítani a Maurinumban, a havi költségtérítés díja azonban meglehetősen magas volt, körülbelül annyi, mint a város másik két egyetemi kollégiumában az éves tandíj. Ebből adódóan lakói főleg a tehetősebb középosztálybeli családok sarjai voltak, a kevésbé tehető hallgatók ösztöndíjjal juthattak férőhelyekhez. A havi fizetség fejében számos extra szolgáltatást vehettek igénybe, használhatták az intézmény 16 000 kötetes könyvtárát, olvasó-, társalgó- és zenetermét, a rádiószobát, a fürdő- és sporthelyiséget, a büfét, de cserkészotthon és tágas kert is fogadta őket. A vallásgyakorlás kiemelt helyet foglalt el a kollégisták életében, a szentmiséken, vallási gyakorlatokon való

⁶⁵ BALOGH 1997. 397–398.

⁶⁶ Az intézmény történetét bővebben lásd: RAJCSI 1989; FARKAS 2009; DEZSŐ 2016; DEZSŐ 2020.

⁶⁷ RAJCSI 1989. 125.

rendszeres részvételt a házirend is előírta. A bölcsészhallgatókat pedig külön katolikus tanárképző intézetben képezték. A Maurinumban számos szervezet is tevékenykedett, mint például a 700. sz. Maurus püspök öregcserkész csapat, a Mária Kongregáció⁶⁸ vagy a szegényeket segítő Szent Vince Konferencia.⁶⁹ A kollégium hallgatói még saját lapot is indítottak, amely 1934 és 1939 között jelent meg.⁷⁰

4. kép – A Pécsi Szent Mór Kollégium főhomlokzata az 1930-as években

5. kép – A Pécsi Szent Mór Kollégium tanulóterme az 1930-as években

A kollégiumi szabályzat ugyan kötelező jelleggel írta elő a katolikus vallást, azonban a gyakorlatban egyéb vallásfelekezetű diákok is felvételt nyertek az intézetbe. A szabályzat előírta továbbá, hogy a növendékek semmiféle politikai pártnak nem lehetnek tagjai, illetve szervezetek jelvényét nem viselhetik.⁷¹ Mint azt a későbbiekben láthatjuk, a szovjetizálás időszakában utóbbi előírásoknak már nem volt jelentősége.

1947. február 13-án a Maurinum igazgatótanácsi ülésén – Vargha Damján igazgató felvetésére – került tárgyalásra az az ötlet, hogy az intézmény kerüljön az egyetem kötelékéből a ciszterci rend kezelésébe. Felmerült ugyanis, hogy különböző politikai csoportok az épület más célokra történő hasznosítását tervezik, akár államosítás révén is. A tulajdonjog átadása céljából március 20-án létrehoztak egy új, „Szent Mór pécsi püspökről nevezett királyi katolikus tanárképzőintézeti alapítványt”, melynek elnöke a tankerületi főigazgató, Palos Bernardin lett. Az elkészült átadás-átvételi dokumentáció garanciát is tartalmazott arra az esetre, ha a ciszterci rend megszűnne vagy feloszlhatna. Ebben az esetben a volt alapítványi tulajdon a pécsi püspökséghez került volna. A Szent Mór Kollégium teljes ingó- és ingatlanvagyonának átadása végül 1947. augusztus 6-án történt meg. Az új igazgató, Erdélyi Guidó ciszterci rendi tanár lett. 1948 februárjában azonban belső – az első- és másodéves, baloldali érzelmű, katolikus hallgatók révén – kezdeményezés indult annak érdekében, hogy az intézet alakuljon át népi kollégiummá. A felsőbb évfolyamok

68 A Mária-kongregáció olyan „hitbuzgalmi társulat, mely a hitbuzgalmi életet az egyesületi életben rejlő erőknek bevonásával, mégpedig a Mária-kultusz különösebb fejlesztésével akarja nagyra növelni. Az egyesületi jelleg kidomborodik abban is, hogy egy azon kongregáció csak egy azon rend- és nembeli egyénetet tömörít, akiknek t. i. társadalmi helyzete és körülményei meglehetősen azonosak, mert csak így lehet teljes mértékben elérni, hogy a tagok minden tekintetben azonos célokat tűzzenek maguk elé és ezek felé azonos eszközökkel törekedjenek. Ezért van külön kongregációjuk a férfiaknak, nőknek, ifjaknak, leányoknak, tisztviselőknak, iparosoknak stb.” BANGHA 1921. 5.

69 DEZSŐ 2016.

70 A *Maurinum* és melléklapja, a *Móric(zka)* volt az első kollégiumi lap az Erzsébet Tudományegyetemen. SCHMELCZER-POHÁNKA 2016. 188.

71 RAJCSI 1989. 127.

6. kép – A Pécsi Szent Mór Kollégium igazgatói irodája az 1930-as években

hallgatóinak azonban sikerült leszerelnie ezt próbálkozást.⁷²

Az 1948-as év második felében a kommunista hatalomátvétel és az iskolaállamosítások révén kiteljesedő és átfogóvá váló, egyházakkal szembeni küzdelem tovább fokozódott az egyetemi szintéren is. A politikailag megbízhatatlannak minősített hallgatók és oktatók itt is felkerültek az „objektív ellenség” listájára⁷³ a minden (gazdasági, ideológiai, politikai)

fronton folyó „osztályharc” keretében. És habár a népi kollégiumi mozgalom⁷⁴ eredményt ért el a munkás- és parasztszármazású diákok felsőoktatási részarányának növelésében,⁷⁵ erős NPP-kötődése, illetve a MADISZ-szal való rivalizálása már elég indokot szolgáltatott a NÉKOSZ elleni támadásokra. A szervezet számára azonban a végső dőfést mégis az okozta, hogy 1948 júniusában Jugoszláviát kizárták a KOMINFORM-ból, ezáltal Josip Broz Tito, az ország vezetője ellenséggé vált a szocialista táboron belül. Ez megpecsételte a NÉKOSZ és legfőbb támogatójának, Rajk László belügyminiszter sorsát is, hiszen kiváló jugoszláv kapcsolataik voltak.⁷⁶ Az immár a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) nevet viselő kommunista párt ezért más jellegű megoldást keresett a céljai eléréséhez.

1948 nyarán a részben ezért indított egyetemi reformok egyik eleme a szakértségi intézményének bevezetése volt,⁷⁷ amellyel a megfelelő előképzettség nélküli munkás- és parasztszármazású fiatalok számára nyílt lehetőség bekerülni az egyetemekre, főiskolákra. Másrészt újraszabályozták a felvételi eljárásokat, amelynek keretében az egyetemekre felvehető hallgatók létszámának megállapítása miniszteri hatáskörbe került, illetve az elbírálás új kritériumaként figyelembe vették a jelentkezők „szociális helyzetét”.⁷⁸

⁷² FARKAS 2009. 127–128.

⁷³ Az „objektív ellenség” fogalmát Hannah Arendt filozófus, történész vezette be a totalitárius rendszerek működésének vizsgálata során. Elgondolása szerint a totalitarizmus egyik fontos tényezője az, hogy a propagandában a politikai ellenfél úgynevezett „objektív ellenségként” mutatkozik meg, amelyet ideológiai alapon jelölnek ki – valamilyen jellemző vonása (például faji, vallási, társadalmi csoporthoz való hovatartozás) alapján – és bűnösségének bizonyítására nincs szükség. (BIHARI 2005. 93.) Bihari összeállításában az „objektív ellenség” magyarországi táborába a következők kerültek: „a reakciósok, a volt uralkodó osztály tagjai, az úri-keresztény középosztály tagjai, a parasztnyúzó kulákok, a közép- és gazdagparasztok, a malomtulajdonosok, az ingadozó középparasztok, az úri bitangok, a gyárosok, a kispolgárok, a tehetséges paraszt- és munkásfiatalok előrejutását akadályozó tanárok, a bürokraták és a packázó hivatalnokok. (...) [A] városi kulákok, az értelmiségi kulákok, a munkát kerülő lumpenproletárok, a népbutító egyházi klérus tagjai, az imperialisták ügynökei, az árulók, a vezér életére törő összeesküvők, a trockisták, majd a titóisták, a munkásosztályt eláruló szociálfasiszta szociáldemokraták, a nacionalisták, valamint általában a Szovjetunió, a béketábor és a párt ellenségei.” BIHARI 2005. 94–95.

⁷⁴ A népi kollégiumi mozgalomról részletesen lásd: KARDOS 1977.; vö. PATAKI 2005.

⁷⁵ A NÉKOSZ tevékenységének hatására 10%-ra nőtt a középiskolákban és 11,3%-ra az egyetemeken és főiskolákon a munkás- és parasztszármazású diákok részaránya az 1947/48-as tanév végére. GÁL 1984. 15.

⁷⁶ FORRADALMÁROK 2006.

⁷⁷ A szakértségi intézményéről részletesen lásd: MAJTÉNYI 2004. 72.

⁷⁸ POLYÁK 2016. 6.

1948 októberében a MEFESZ országos vezetősége utasítást adott a pécsi csoportjának, hogy indítson el egy a Szent Mór Kollégium államosítását követelő mozgalmat. Az akció során – legalábbis a MEFESZ pécsi csoportjának korabeli jelentése szerint – a kollégisták 90%-a támogatta a javaslatot, és az ifjúság nevében kérték a VKM-től a kollégium államosítását. A MEFESZ, illetve az Országos Diákjóléti és Kollégiumi Hivatal (ODKH)⁷⁹ kollégiumi osztályának vezetője azonban felvilágosította őket, hogy a felvételük bürokratikus okok miatt jelenleg nem megvalósítható, ellenben a kollégium rendszeres államsegélyben fog részesülni. Az ODKH által beígért állami támogatás viszont hónapról-hónapra csökkent, majd meg is szűnt. Pedig a pécsi Szent Mór Kollégium baloldali érzelmű, kongreganista diáksága is belépett a politikai színtérre a kommunisták oldalán azzal, hogy az 1948 őszén egyre erősödő Mindszenty-ellenes verbális támadásokhoz illeszkedve november 14-én nyílt levelet⁸⁰ intéztek a püspöki karhoz. A vélhetően a kommunista párt által sugalmazott „politikai elvárásnak” megfelelő levél – amelyben a diákok elítélték Mindszenty reakciós politikai tevékenységét – nagy vihart kavart. Az akcióról a következőképp tudósított a *Szabad Nép*:

„Nincs nap, hogy az újságok be ne számolnának a katolikus tömegek egy-egy újabb Mindszenty-ellenes megmozdulásáról. Legutóbb a katolikus ifjúság mozdult meg: a pécsi katolikus Szent Mór-kollégium ifjúsága nyílt levelével kezdődött, amelyhez csatlakozott a kőbányai egyházközség ifjúsága, a zalaegerszegi, kistérségi, székesfehérvári, egri kongreganista fiatalok, számos volt egyházi iskola diákjai, a Szent Bernát, Szent László, Szent Katalin ismert katolikus kollégiumok lakói és még sokan mások. És nem csak az ifjúság mozdult meg. Hasonló értelemben foglalt állást több hitoktató, világi pap és szerzetes tanár, számos egyetemi professzor és számtalan katolikus pedagógus az ország minden részéről.”⁸¹

A levél következményeként Virág Ferenc pécsi megyéspüspök Erdélyi Guidót,⁸² a Szent Mór Kollégium igazgatóját „egészségi állapotára való tekintettel”, saját kérelmére felmentette az intézmény vezetése alól, utódja Ágoston Julián lett.⁸³ A korábban a ciszterci rend Nagy Lajos Gimnáziumában magyar–latin szakos tanárként dolgozó Ágoston a bekövetkező eseményeknek már csak elszenvetője volt, azokat a kommunista befolyás alá került kollégiumi Ifjúsági Bizottság (IB) irányította, amely lényegében a helyi hallgatói önkormányzatnak felelt meg.

⁷⁹ Az ODKH-t a kormány a diákjóléti intézmények egységes elvek szerinti működtetése érdekében létesítette. Hatáskörébe tartozott az állami általános iskolai, középiskolai, szakiskolai tanulóotthonok, egyetemi és főiskolai kollégiumok, menzák, diákjóléti hivatalok, népi kollégiumok működésének irányítása és ellenőrzése, valamint az ezek fenntartásához szükséges anyagi feltételek biztosítása. A Magyar Köztársaság kormányának 9.900/1948. Korm. számú rendelete a tanulóotthoni nevelés és a diákjóléti ügyek intézésének egységes irányítása tárgyában, 2. §. *Magyar Közlöny – Rendeletek tára* 4. (1948):215. 1–2.

⁸⁰ Lásd az 1. sz. dokumentumot.

⁸¹ A tömegek tanultak! *Szabad Nép*, 1948. december 2. 1.

⁸² Az egyetemi ifjúság lapja, a MEFESZ által kiadott *Fiatal Magyarország* 1948. november 24-i száma címlapon számolt be a Szent Mór Kollégium baloldali érzelmű, katolikus ifjúságának nyílt levele által keltett hullámokról, illetve Guidó atya „népi demokráciaellenes”, „reakciós” megnyilvánulásairól. L. J.: Guidó atya és a tanulás. *Fiatal Magyarország*, 1948. november 24. 1–2.

⁸³ Virág Ferenc püspök felfüggesztette a Szent Mór kollégium igazgatóját. *Dunántúli Napló*, 1948. november 17. 5.

A Mindszenty-ellenes helyi akciók csúcspontjaként 1948. december 7-én a kollégium Ifjúsági Bizottsága tiltakozó nagygyűlésre hívta az egyházmegye katolikus ifjúságát. A gyűlés résztvevői teljesen megtöltötték az egyetem előcsarnokát:

„A szónokok beszédeiben Mindszenty reakciós, demokráciaellenes cselekedeteit bélyegezték meg. A beszédek után a gyűlés résztvevői ütemes »Vesszen Mindszenty« kiáltással tüntettek a klerikális reakció vezére ellen. Végül határozati javaslatot fogadtak el, amelyben megállapítják, hogy Mindszenty a nép és az egyház között [sic!] ellentéteket szít. Ezért kéri Virág Ferenc megyéspüspököt, hogy egyházmegyeje területén szüntesse be az uszító primási pásztorlevelek felolvasását.»⁸⁴

A hercegprímás december 26-i letartóztatását követően azonban a „klerikális reakció” elleni nagy kampány lezárult az egyetemen, ezután már csak egyéni agitáció folyt a hallgatók között. A kampánytevékenység visszafogására azért is szükség volt, mert az akciókra történő, kötelező kivonulások miatt a MEFESZ tagsága már szinte „terrorszervezetnek” tekintette a szervezet vezetőségét.⁸⁵

7. kép – Pécsi Szent Mór Kollégium étterme az 1930-as években

8. kép – Pécsi Szent Mór Kollégium konyhája az 1930-as években

A MEFESZ országos vezetősége a kollégium állami támogatásának elmaradását azzal magyarázta, hogy a kollégiumot „kvázi” irányító IB még nem szabadult meg az „ellenséges elemektől”. Ezért az IB a kollégium államosítását előkészítendő, az elvárásoknak megfelelően megkezdte a kollégiumi szelekció megtervezését, melyet a „reakciós és mindszentysta egyének” eltávolítására használtak fel. A folyamatot a hallgatóság ideológiai feltérképezésével kezdték, majd fokozott propagandaakciókkal olyan légkört teremtettek, hogy többen is önként távoztak a kollégiumból. A „felvételi vizsgákra” végül 1949. február 20. és 22. között került sor és ennek során 24 egyetemi hallgatót zártak ki.

A kollégiumi szelekció hatására a következő igazgató, Ágoston Julián is lemondott. Ekkor már a városi pártszervezet is elérkezettnek látta az időt az államosításra, ezért egy új kérelmet írtak az ifjú-

⁸⁴ Nagygyűlésen tüntettek a pécsi egyházmegye dolgozói és ifjúsága Mindszenty politikája ellen. *Szabad Nép*, 1948. december 9. 2.

⁸⁵ Lásd a 10. számú dokumentumot.

sággal. A MEFESZ-nél, illetve az ODKH-ban azonban továbbra sem tartották időszerűnek az akciót. Az 1949. március eleji pécsi, kollégiumi tárgyaláson aztán újabb ígérek hangzottak el. Ezen felbuzdulva a következő héten az IB újabb rostálást tartott, amely során további 18 diákot zártak ki a kollégiumból, azonban a megígért támogatás továbbra sem érkezett meg. Sőt, január elsejétől a menzán dolgozóknak járó illetményt sem fizette ki a VKM. A fizetőképes hallgatók eltávolítása miatt pedig a bevétel is jelentősen lecsökkent. E jelentős gazdasági problémák miatt a MEFESZ pécsi csoportjában javaslat született a kizárt hallgatóknak a kollégiumi menzáról történő kitiltásáról is, hogy ezáltal csökkentsék a menzán étkezők számát, így a kiadásokat.

Ahogy az 1. táblázatból is látható, a Szent Mór nevet viselő katolikus egyetemi kollégiumban a kommunista befolyás alá került Ifjúsági Bizottság által irányított „felvételi eljárás”, vagyis inkább szelekciók során összesen negyvenkét (24+18) hallgatót zártak ki, további hét diák pedig önként távozott a kollégiumból.

	Az első kollégiumi szelekció eredménye (fő)	A második kollégiumi szelekció eredménye (fő)
Önként távozott hallgatók	7	–
Politikai okokból eltávolított hallgatók	24	18
Összesen	31	18

1. táblázat – A pécsi Szent Mór Kollégiumból önként eltávozott, illetve kizárt hallgatók száma a két kollégiumi szelekció során (1949. február és március hónapban)

A politikai okokból eltávolított hallgatók kizárása mögötti motivációkat vizsgálva látható, hogy az eljárások során többféle vádat is megfogalmaztak az eltávolítani kívánt kollégistákkal szemben. A legnagyobb számban a „klerikális magatartás” volt az ürügy a kizárásra, de ebben nem volt semmi meglepő, hiszen egy katolikus egyházi kollégiumban nagy számban találtak vallásos hallgatókat, akikre aztán ilyen-olyan okból rá lehetett sütni a „klerikális” bélyeget. Ehhez képest a tanulmányi, illetve erkölcsi okokból eltávolítottak száma elenyésző volt.

Ellenben jól nyomon követhető a kollégiumi ifjúság szociális összetételének feljavítására irányuló igény, az úgynevezett származási kategóriák („osztályidegen”, „osztályáruló”, „kulák”, „dzsentri”) használata révén. A kommunisták ugyanis az egyes hallgatók „ellenes” magatartását előszeretettel vezették le azok társadalmi helyzetéből.⁸⁶

A megnevezett okok között vannak olyanok, amelyek a történelmi kontextusba helyezve nyernek valódi értelmet, például: „dzsentri”, „kulák”, „mindszentysta”, „nyugatos”, „osztályáruló”, „osztályidegen”, azonban van köztük néhány olyan is, amely mai szemmel szinte érthetetlen. Hiszen például az, hogy valaki az apja által elkövetett bűnökért bűnhődjön, egy egyházi fenntartású intézményben nemcsak elfogadhatatlan, de felfogadhatatlan is volt. Ahogy az is, ha valakit a politika iránti érdeklődés hiánya miatt ítélték el. Erre utalt például a „cinikus” és a „tájékozatlan” jelzővel ellátott személyek kizárása.

86 NAGY 2015.

A kizárások jellemző oka(i) ⁸⁷	Az első kollégiumi szelekció eredménye (fő)	A második kollégiumi szelekció eredménye (fő)
vegyes ⁸⁸	5	18
klerikális	7	–
besúgó	1	–
osztályidegen	3	–
reakciós	2	–
kulák	2	–
cinikus	2	–
a kistarcsai internálótábor parancsnokának fia	1	–
tanulmányi eredmény	2	–
nyugati beállítottságú	1	–
[politikailag – T. G.] tájékozatlan	1	–
osztályáruló	1	–
indifferens	1	–
erkölcsileg kifogásolható	1	–
dzsentrí	1	–
mindszentysta	3	–
ismeretlen ⁸⁹	4	–

2. táblázat – A pécsi Szent Mór kollégiumból 1949. február és március hónapban eltávolított hallgatók kizárásának jellemző okai

Az MDP Pécsi Egyetemi Üzemi Pártszervezet 1949. július 11-ei vezetőségi ülésén készült jegyzőkönyvéből ismert, hogy volt egy harmadik, a Szent Mór és a Doktor Sándor Kollégiumot egyaránt érintő szelekció is a félév végén. Ennek lebonyolításáról azonban további részletes információkkal nem rendelkezünk, mindössze annyi tudható, hogy a kizárásokban érintett egyetemi hallgatók száma 60 főre nőtt.⁹⁰

A helyi párt- és ifjúsági szervezetek szerepe az eseményekben a levéltári forrásokon keresztül

Az alábbiakban közölt forrásokból láthatóvá válik – a személyi átfedések révén – a kommunista párt befolyása a különböző helyi ifjúsági csoportok, úgymint a MEFESZ pécsi

⁸⁷ Egy-egy személynél jellemzően több okot is feltüntettek. Lásd a 3. számú dokumentumot.

⁸⁸ Ebben az esetben az egyes személyeknél nincs feltüntetve az ellenük felhozott vád, hanem mindannyiukra vonatkozóan több okot jelöltek meg, úgymint „reakciós”, „klerikális magatartás”, „szociális helyzet”, „politikai megbízhatóság”, „mozgalmi munka hiánya”, illetve tanulmányi és erkölcsi okok. Lásd a 3. és 8. számú dokumentumokat.

⁸⁹ A kizárások első körének idején a kollégiumtól távol lévő 19 hallgató esetén a „felvételi vizsgát” sem megvárva, előzetesen döntöttek 4 fő kizárásáról. Esetükben a kizárás oka nem ismert. Lásd a 3. számú dokumentumot.

⁹⁰ MNL BaML XXXV.49. 4. fcs. 78. ő. e. Jegyzőkönyv az MDP Pécsi Egyetemi Üzemi Pártszervezet vezetőségi üléséről, 1949. július 11.

csoportjának és MINSZ Baranya megyei szervezetének működésére vonatkozóan. Gregor János MINSZ-titkár jelentéséből képet kaphatunk arról, milyen szerepet játszottak a tanulókörök a politikai nevelésben. Megtudhatjuk, hogy a MEFESZ tagjai falujárásokon is részt vettek az EPOSZ szervező és felvilágosító munkájához kapcsolódva, de értesülhetünk arról is, hogy a MEFESZ érdekvédelmi tevékenysége azért kívánnivalót hagyott maga után.⁹¹

Kovacsics János ifjúsági titkárnak – az MDP Pécsi Egyetemi Üzemi Pártszervezet vezetőségi ülésére készített – 1949. március 17-i első jelentéséből ismerhetjük meg a kizárások előzményeit és a kollégium nehéz gazdasági helyzetét.⁹² Az ezután következő jelentése pedig a második kollégiumi szelekciót ismerteti.⁹³

A MEFESZ pécsi csoportja rendkívüli titkársági ülésének jegyzőkönyvéből képet kaphatunk az egyetemi hallgatók MEFESZ-hez való opportunistá hozzáállásáról, illetve a Szent Mór kollégiumi menza gazdasági- és munkaügyeiről, ugyanekkor merült fel a kizárt hallgatók étkezésének letiltása is.⁹⁴

Az ekkor már a MEFESZ pécsi csoportjának központi titkári posztját betöltő Kovacsics Jánosnak az 1948. május 10. és 1949. június 30. közötti időszakot átfogó jelentéséből ismerhetjük meg részletesen a MEFESZ pécsi csoportjának működését. A tájékoztató számba veszi a különböző akciókat, valamint a politikai nevelés szerepét és jelentőségét a MEFESZ tagsága körében. Beszámol továbbá az MDP és a MINSZ, illetve a MEFESZ közti javuló viszonyról, az időszakban elért eredményekről és az elkövetett hibákról is.⁹⁵

*

Az 1948-ban bekövetkező politikai fordulat, amelyet az MKP és az SZDP egyesülése hívott életre, az utolsó lépések egyike volt a „népi demokrácia”, azaz a szovjetizálás megvalósítása felé. Ennek keretében a kommunisták egyik legfőbb társadalompolitikai célja a munkás- és parasztszármazású ifjúság elsőgenerációs értelmiségivé válásának elősegítése volt. Bár a népi kollégiumi mozgalom haladást ért el az e társadalmi rétegekből származó hallgatók felsőoktatási részarányának növelésében, ez nem volt elegendő. Ezért egyrészt bevezették a szakérettségi intézményét, másrészt pedig adminisztrációs (felvételi) eljárásnak álcázva megkezdték az „objektív ellenséggel” való leszámolást az egyetemi szférában. *„Ebben a dicstelen munkában – állapította meg Micheller Magdolna – a MEFESZ-szervezetek aktív szerepet vállaltak.”*⁹⁶ Ezt követhetjük nyomon a MEFESZ pécsi csoportjának különböző akcióiban. Jellemző példái ezen eljárás módnak a közvetve az MDP–MINSZ–MEFESZ triumvirátus által irányított, illetve a pécsi Szent Mór Kollégium Ifjúsági Bizottsága által végrehajtott intézkedések is: a Mindszenty József bíboros-hercegprímás elleni nyílt levél kiadása, illetve az egyetemi hallgatók kollégiumból történő kizárása. Az ezen eseményeket bemutató levéltári források révén nemcsak bepillantást nyerhetünk a kommunisták

⁹¹ Lásd a 4. számú dokumentumot.

⁹² Lásd a 6. számú dokumentumot.

⁹³ Lásd a 8. számú dokumentumot.

⁹⁴ Lásd a 9. számú dokumentumot.

⁹⁵ Lásd a 10. számú dokumentumot.

⁹⁶ MICHELLER 1990. 144.

kollégiumi hatalomátvételének és számos hallgató politikai okokból történő eltávolításának folyamatába, de az egész eseménysorozat mögött álló mozgatórugó is láthatóvá válik, ami nem más, mint a hallgatók szociális arányának javítása az „osztályharc” keretében. Mindezek fényében, válogatott levéltári forrásokon keresztül bontakozik ki Pécs városa, azon belül is a pécsi egyetem történetének egy ez idáig kevésbé ismert szelete.

Dokumentumok a pécsi Szent Mór Kollégiumi egyetemi hallgatók – politikai okokból történő – kizárásának történetéről, illetve az érintett ifjúsági szervezetek (MEFESZ, MINSZ, IB) működéséről 1948. november és 1949. július között

A források szöveghűen, de a helyesírási hibák javításával, az értelmezést segítő, érthetőséget biztosító – szögletes zárójelben lévő – szerzői megjegyzésekkel ellátva, a téma szempontjából releváns részek közlésével kerülnek bemutatásra. A kizárásokban érintett hallgatók nevét a vezeték- és keresztnévvel kezdőbetűivel rövidítettük.

1. A pécsi Szent Mór kollégium diákjainak állásfoglalása Mindszenty ellen

Pécs, 1948. november 14.

A pécsi Szent Mór katolikus kollégium ifjúsága a következő nyílt levelet intézte a magyar püspöki karhoz:

„Az utóbbi hetek eseményei újra felvetették egyházunk és az állam viszonyának kérdését. Egyházunk válaszóhoz érkezett: a reakció politikai képviselőjévé válik-e, vagy megtisztultan visszatér az igazi krisztusi útra. Úgy érezzük, hogy egyházunkkal szemben követnénk el bűnt, ha most nem emelnénk fel szavunkat. A püspöki karhoz fordulunk. Főpapjainktól várjuk, hogy megteremtsék a katolikus hívek lelki békéjét. Levelünk megírására az egyetemes katolicizmus sorsa iránt érzett félelmünk késztet bennünket. Hogyne aggódnánk egyházunk és az egyetemes katolicizmus jövője miatt, hiszen mindannyian egyházközségünk növendékei, kongreganisták, katolikus egyetemisták vagyunk. Szüleink, lelki-atyáink oltották belénk mély hitünket, az egyház iránti ragaszkodásunkat. Hogyne aggódnánk, amikor a magyar katolicizmus egén súlyos felhők tornyosulnak.

Mi kimondjuk azt, ami sokmillió magyar katolikus lelkére nehezedik; egyházunkat vezetői veszélybe sodorják! Talán az állam, a demokrácia zúdította ránk a veszélyt? A teljes és háborítatlan vallásszabadság, vallási megmozdulásaink megbecsülése, sok-sok barbár módon lerombolt templom áldozatos újjáépítése, egyházunknak nyújtott bőkezű segítség válaszolja erre: nem!

Ennél százszeres nagyobb veszély fenyeget, belső láz tört reánk, saját sorainkból valók a veszély felidézői. A szószékről a krisztusi szeretet helyett a politikai gyűlölködés hangja szól. Szentségimádásunkat a népuralom elleni uszítás csúfolja meg. Nagy múltú ifjúsági szervezeteink hitbuzgalmi tevékenységét egyre inkább illegális cselszövések váltják fel. A jámbor hívek helyett templomainkat a régi, gyászos időket visszaidéző politikai beszédekre éhes álszent farizeusok lepik el és még számos példáját lehetne felsorolni szent hitünk

megcsúfolásának. Mintha bizony politikai párt lenne az egyház és nem az egyetemes emberiség üdvözülésének munkálója!

A gyűlölet könnyelműen szított lángja olykor-olykor már magasra csap. Emlékezzünk csak: Nemrégiben a hitler-hordák barbár dülásai idején ugyanazok gyűjtottak könyvekből és újságokból máglyát, akik később kegyetlenül gyilkolták halomra egyházunk hű papjait is.

Kísértheti ez a szellem a magyar katolicizmust is? A gyűlölet sugalmazója nem más, mint Mindszenty bíboros érsek. Ő az, aki főpap létére politikai párthadakat akar szervezni demokráciánk megbontására, valamennyi magyar boldogabb jövőjének elrablására.

Mi, ifjak a jövőnek élünk. Mögöttünk háború és nyomorúság, tengernyi vér és szenvedés, de jelenünk már biztató és jövőnk, a demokrácia által biztosított jövőnk tele fényes kilátásokkal.

A mi megújhodott országunkban a magára talált magyar nép biztosítja számunkra a tanulást, a jobb élet soha nem tapasztalt lehetőségeit. A magyar katolicizmusnak kell, hogy elegendő ereje legyen egyházunk végzetének elkerülésére.

Mindenekelőtt püspökeinktől várjuk a bátor állásfoglalást. Azt kérjük tőlük, vessenek véget Mindszenty bíboros érsek bajt hozó szereplésének. Bizton hisszük, hogy ezt várja tőlünk minden becsületes katolikus ifjú, egyházunk minden hű fia és az egész magyar katolicizmus.”

Az aláírásokkal ellátott nyílt levél egyik példányát a kollégium ifjúsága a magyar püspöki karnak, a prímási hivatal címén Esztergomba, másik példányát a Magyar Ifjúság Népi Szövetségének Budapestre küldte el. /MTI/

MNL OL XXVI-A-14-b-0096. A pécsi Szent Mór kollégium diákjainak állásfoglalása Mindszenty ellen, 1948. november 14. – Eredeti, gépelt irat. Az eredeti dokumentum megtekinthető: (https://adatbazisokonline.hu/pdfview2?file=static/documents/MTI/Magyar%20T%C3%A1virati%20Iroda/Napi_Hirek/1948-1956/Belfoldi_hirek/HU_MNL_OL_XXVI_A_14_b_0096_1948_11_14.pdf#search=&page=33&rnd=24255062406882644) [2020.05.30.]

2. Jelentés a Mefesz-ről

H. n. [Pécs], 1949. január

A szervezet Párthoz való viszonya rendezve van. A Mefesz [pécsi csoportjának] elnöke⁹⁷ az egyetemi Pártszervezet Ifjúsági Bizottságának tömegszervezeti felelőse. Az érintkezést közvetlenül a Párttal az ifjúsági titkár⁹⁸ tartja.

A klerikális reakció ellen nálunk a nagy akció decemberben befejeződött. Januárban, tekintettel a vizsgákra, csak egyéni agitáció folyt, azonban az sem volt szervezett. (...)

⁹⁷ Major Sándor, aki utolsóéves orvostanhallgatóként 1949. február 1-jével lemondott a MEFESZ pécsi csoportjának vezetéséről. Helyére Andrásy Jenő joghallgató, az egyetemi pártszervezet Ifjúsági Bizottságának kollégiumi felelőse került. Előbbi, utóbbi helyét vette át kollégiumi referensként. (MNL BaML X.42. Az Ifjúsági Bizottság jegyzőkönyve, 1949. február 1.) Major Sándor az orvosi diplomája megszerzése után neves tüdőgyógyász lett. A MEFESZ pécsi csoportjának munkájáról. *Dunántúli Napló*, 1983. március 31. 6.

⁹⁸ Az MDP egyetemi szervezetének ifjúsági titkára ekkor Kovacsics János orvostanhallgató volt, aki Andrásy Jenőt követően a MEFESZ pécsi csoportjának vezetője, központi titkára lett. (MNL BaML X.42. Kovacsics János, a MEFESZ pécsi csoportja központi titkárának jelentése 1948. május 10-től 1949. június 30-ig, 1949. július 3.) Kovacsics János az orvosi diplomája megszerzése után az Egészségügyi Minisztériumba került, ahol később főosztályvezető lett. A MEFESZ pécsi csoportjának munkájáról. *Dunántúli Napló*, 1983. március 31. 6.

A Diák Szövetség viszonya a párthoz kissé lanya, ez annak tulajdonítható, hogy a Diák Szövetségben kevés kommunista káderünk van. (...)

A klerikális reakció elleni harcban az irányító szerepet a Diákság vitte, ezt mint hibát említtem meg, mert a proletár ifjúságot kellett volna mozgató és irányító erőnek használni.

Taglétszám szaporulat gyenge, itt is agitációs csoportokat fogunk beállítani. A kongregációs csoportok már csak illegálisan működnek, felszámolásuk folyik. Az iskolákban dekorációs verseny folyik Sztálin, Rákosi elvtárs képeinek felhasználásával és Mindszenty a hazaáruló változó szöveg kifüggesztésével. (...)

MNL BaML X.42. Jelentés a Mefesz-ről, 1949. január – Eredeti, gépelt és aláírás nélküli tiszta-
tázat.

3. Pál István, a Maurinum Demokratikus Ifjúsági Bizottsága elnökének jelentése

Pécs, 1949. február 22.

Tárgy: A kollégium demokratikus szempontból való megtisztítása.

Erdélyi Guidó igazgató távoztával, amikor az Ifjúsági Bizottság véglegesen megalakult és feladatához híven az igazgatóságot mindjobban kiszorította a vezetésből, egyben megindította az osztályharc kiélesítését, hogy ez által alapot és előfeltételt nyerjen a reakciós és mindszentysta egyének zavartalan eltávolítására. Ezen munkánkat egyéni agitációval kezdtük, amellyel parallel világnézeti előadások folytak. Ezen munkát egyéni megbeszélés révén értékeltük ki, és így a kollégium világnézeti összetételéről reális képet kaptunk. Február elején elérkezettnek láttuk az időt arra, hogy ellentámadásba lendüljünk, és a megbízható demokratikus tagjainkból szervezett sejtszervezetünk révén mind több embert vonjunk be a mozgalomba, és mindjobban szeparáljuk el a közösségtől a közösség szempontjából nem kívánatos elemeket. Sejtszervezetünk adatokat szerzett és vitt be a köztudatba, így mindezen törekvések eredményeképpen oly optimális hangulat alakult ki, hogy jó néhányan önként elhagyták a kollégiumot, látva, hogy itt nincs létjogosultságuk.

Folyó hó 19-én a kollégium demokratikus tagjaiból 11 felvételi bizottságot alakítottunk meg, és lehetőség szerint minden csoportba egy-egy bizottsági tagot is osztottunk be. Ezen felvételi bizottsággal ülést tartottunk, és megállapodtunk abban, hogy három részes felvételi vizsgát tartunk, amelynek első része önéletrajzzal egybekapcsolt önkritika, második része két írásbeli tétel, harmadik része ideológiai, ifjúságpolitikai és általános politikai tájékozottság kiértékelése. Rákövetkező vasárnap délből, beszédben mutattunk rá az osztályharc és a kollégium megtisztításának szükségességére, ami után tagságunk természetesen találta, hogy fasiszták a kollégiumban többé nem maradhatnak. Ugyanekkor, amikor a felvételi vizsgát, annak beosztását, vagyis a csoportokat ismertettük, ismertettük azt is, hogy a felvételi bizottság úgy határozott, hogy A. F., P. Gy., D. Z., R. L., J. L. kollégistákat reakciós, klerikális magatartásuknál fogva, ill. tanulmányi és erkölcsi okok miatt a közösség szempontjából nem kívánatos elemeknek tartja, így felvételi vizsgára jelentkezni sem hagyja, s ezek a kollégiumot kedd estig elhagyni kötelesek. A prominens fasiszták ilyen irányú szeparálásával elértük azt, hogy valamint a felvételi vizsgát s ezzel kapcsolatosan a kollégium megtisztítását még komolyabban vette mindenki. A kollégium ifjúsága 100%-ban jelentkezett vizsgára, a már előzőleg eltávoztakon kívül, és a 19 távollévón kívül. Hétfőn a felvételi vizsgát a már fent ismertetett alapon megtartottuk, írásbeli tételeink kö-

zül általános tétel volt: Országunk politikai arculatja 44 őszétől napjainkig, Reakciós próbálkozások a felszabadulás óta, Kapitalista és szocialista termelési rend, Az orvos (jogász) társadalmi és gazdasági helyzete a szocializmusban, Állásfoglalás a Mindszenty kérdésben, Mi magyarázza az értelmiség mai magatartását, Hogy alakítanám ki az új munkaerőcsőt, Milyen módon akarok a szocializmus munkása lenni egyetemi éveim alatt és azután, Népművelés a szocialista és kapitalista rendszerben, Kizsákmányolás és szocialista rendszer, Néphadsereg a dolgozók szolgálatában. Mind az önéletrajzot, mind pedig az írásbeli tételket csoportos megbeszélés és megvitatás követte, valamint csoportkonferencia jelleget öltött a vizsga harmadik része is, ahol a csoport megvitatta az egyesek felkészültségét és kiértékelte a közösséghez és a demokráciához való viszonyát. Ezen munkát a felvételi bizottság tagjai irányították, és ezek alapján tették meg javaslataikat a besorolásra, amelynek fokozatai: végleges felvétel, ideiglenes felvétel, kizárás. A felvételi bizottság javaslatai felett végső fokozaton ott, ahol szükségesnek látta a kollégium akt[?] módosított, és a módosítás után a felvételi bizottság tagjai a határozatot mindannyian aláírták. A határozat szerint a felvételi bizottság a kollégium ifjúságának nagy meglepetésére az alábbiakat zárta ki:

H. E., klerikális, Erdélyi Guidó besúgója.

Ny. M., klerikális.

V. L., klerikális, osztályidegen.

N. B., elégtelen tanulmányi eredmény.

L. D., mindszentysta, tájékozatlan.

P. K., indifferens, cinikus, dzsentri.

T. T., reakciós, klerikális.

B. J., reakciós, erkölcsi magatartása ellen kifogás.

S. M., tanulmányi eredmény elégtelen, nyugati beállítottságú.

G. Á., klerikális, kulák.

S. V., mindszentysta, osztályáruló.

S. T., klerikális, cinikus.

D. J., osztályidegen, kulák.

M. S., osztályidegen, mindszentysta.

D. Á.: klerikális, a kistarcsai internálótábor⁹⁹ parancsnok fia.

Ezek két napon belül a kollégiumot elhagyni kötelesek. Ezen bejelentés hétfő este közgyűlés előtt történt, amelyet az ifjúság helyesléssel fogadott és természetes következményének a kollégium demokratizálódásának. Bejelentés után távozásra szólítottuk fel a kizártakat, és az ifjúságtól benyújtott javaslatot tárgyaltuk meg, miszerint megszüntettük az étkezési rend szentimrés jellegét, és az állami kollégiumokban szokásos rendre térünk át, és a személyzetet is soraink közé iktatjuk. Ugyanezen javaslat foglalkozott azzal, hogy az igazgatóság asztalát, mint klerikális maradványt az ebédlőből hatálytalanul távolítsuk el, ezen javaslatokat az ifjúság elfogadta és végrehajtotta. Az elnök bejelenti, hogy Ágoston Julián cisztercita igazgató szolidaritást vállalva az eltávolított demokráciaellenes egyénnel, az Ifjúsági Bizottsággal mai napon közölte a lemondását, ezt az Ifjúsági Bizottság örömmel vette. Majd rámutatott arra a Maurinum három [korábbi] igazgatójának iratárából bizonyítékokat véve, hogy az eddigi papi vezetők az ifjúság javát sohasem akarták őszintén, mert jegyzőkönyveik szerint az ifjúság önkormányzati szervét az Ifjúsági

⁹⁹ A kistarcsai internálótáborról bővebben lásd: ILKEI 2013.

Bizottságot állandóan háttérbe akarták szorítani. Ágoston Julián is belső aknamunkával az Ifjúsági Bizottság képességeibe vetett kétkedéssel a bizalmat és a nyugalmat meg akarta ingatni, és nem leplezte azon elhatározását, ha a kollégium megtisztítása bekövetkezik, ő azonnal lemond. Így ezen lemondás sem váratlan, sem pedig meglepetés nem volt. Mivel, mint igazgató lemondott, az ifjúság egyöntetű határozata folytán a kollégiumot két napon belül elhagyni köteles. A közgyűlés ezen határozatát az igazgatóval közöltük, s ez[t] tudomásul vette. Az Ifjúsági Bizottság felhatalmazást nyert arra, hogy az igazgató lemondásával az igazgatói teendőket végezze el, valamint ezzel kapcsolatosan a kollégiumot leltárilag vegye át, s annak anyagi vezetése felett felügyeletet gyakoroljon. Ez megtörtént, az Ifjúsági Bizottság megbízottja a gazdasági Hivatalban dolgozik.

Távollevő 19 tagunknak felvételi vizsgáját szombaton ejtjük meg. Ezen csoportból minden valószínűség szerint 4 kollégista kerül kizárásra.

A kollégium megtisztítására irányuló agitációval kapcsolatban eltávoztak az alábbiak:

Sz. L.,	B. J.
N. A.,	Sz. L.
P. S.,	T. Á.
M. L.	

Tehát öt tagot zártunk ki előre, vizsga során 15-öt, szombati vizsgán 4-et, eltávozott önként 7, összesen: 31. Ezzel a kollégium megtisztult és nekiláthatunk márciusi munkatervünknek, amely második féléves munkatervet nem részletezzük, mert ezt már a budapesti MEFESz vezetőségnek megküldtük, és onnan jóváhagyva hozzánk visszaérkezett.

Pótlólag jelentjük, hogy az ideiglenesen felvett tagoknak felhívtuk figyelmét arra, hogy ezen felvétel próbatétel és lehetőség adás és egyénileg kell mindenkinek kiérdemelnie a végleges felvételt. Ideiglenesen vettünk fel: 35 tagot. (...)

MNL BaML X.42. Pál István, a Maurinum Demokratikus Ifjúsági Bizottsága elnökének jelentése, 1949. február 22. – Eredeti, gépelt és aláírt, illetve „MAURINUM DEMOKRATIKUS Ifjúsági Bizottsága PÉCS 1948” bélyegzővel ellátott tisztázat.

4. Gregor János MINSZ-titkár február havi jelentése

Pécs, 1949. március 4.

Mefesz vonalon az elmúlt hó döntő jelentőséggel bír. Mert 1. sikerült az év eleji mulasztásokkal szemben a tanulóköröket politikai nevelő tényezővé tenni.

2. A tanulókörök élére politikailag fejlett titkárokat állítottunk, kifejlődtek a tanulóköri szünetekben az állandó politikai viták, ezen körök keretében indítjuk a gyűjtést a gyarmati ifjúság javára.

3. A többi ifjúsági szervezetekkel [a] kapcsolatok kimélyítésére 4 politikailag fejlett elvtárs előadónak lett beállítva, 10 Mefesz tag szombati napokon az EPOSZ szervező és felvilágosító munkájába kapcsolódik be, falujárások keretében. Az ideológiai előadások pótlására megszerveztük a Politikai Akadémia tömeges látogatását és egyéni agitációt indítottunk azon célból, hogy minden fejlettebb hallgató 4–5 indifferens tanulót fog politikailag instruálni.

A reakció elleni harc egyik eredményeként könyvelhetjük el, hogy a Mór kollégiumban végrehajtottuk a demokráciaellenes tanulók kiszelektálását, ezzel javítottuk a szociális

arányt, ennek következményeképp lemondott a kollégiumi igazgató, Ágoston Julián cisztercita pap szolidaritást vállalva a fent nevezett egyénnel. A kollégium vezetését átmenetileg egy ifjúsági bizottság intézi. Kollégiumok mindegyikében a nevelő munka anyaga febr. hóban[:] mit akar az MDP, polgári demokrácia, népi demokrácia, hogyan jöttek létre a népi demokráciák, mi a proletárdiktatúra, stb. anyagok voltak.

Hiba az, hogy még nem szervezték meg a tanulmányi bizottságokat, faliújságokat és a Mefesz érdekvédelmi munkája nem volt elég intenzív. Ezen hibákat legrövidebb időn belül kiküszöböljük. (...)

MNL BaML X.42. Gregor János MINSZ titkár február havi jelentése, 1949. március 4. – Eredeti, gépelt és aláírás nélküli tisztázat.

5. Jegyzőkönyv a Szent Mór Kollégium Ifjúsági Bizottsági üléséről

H. n. [Pécs], 1949. március 10.

Felvétetett 1949. március hó 10-én.

Jelen vannak: Komár Károly, az ODKH Nyilvántartási Osztály előadója, Major Sándor, a Doktor Sándor Kollégium igazgatója és az Ifjúsági Bizottság tagjai.

A tárgyalás során megvitatták a Szt. Mór Kollégium helyzetét és a következő megállapodásra jutottak: Március hó 13-án 10 h-kor Kollégiumi taggyűlés lesz, amelyen kihirdeti az Ifjúsági Bizottság a Kollégiumi szelekció eredményét, végrehajtják a kollégium szakosítását olyan módon, hogy a jogászok átmennek a Katona József Kollégiumba, az orvostanhallgatók pedig csatlakoznak a Doktor Sándor Medikus Kollégiumhoz. Ezzel kapcsolatosan a Doktor Sándor és Mór Kollégium között kisebb fokú kádercserét hajtanak végre (kb. 20 ember).

Március hó 16-án végrehajtják a kicserélt káderek és a jogászok átköltöztetését. Ezzel kapcsolatosan a kollégiumból távozó jogászok szükséges felszerelését használatra a Katona József Kollégiumnak átadja az Ifjúsági Bizottság.

Március hó 18-án, péntek este 8 órakor Kollégiumi gyűlés lesz a Szt. Mór kollégiumban. Erre meghívják Major Sándort, a Doktor Sándor Kollégium igazgatóját és Molnár Ferenc titkárt.

A gyűlés napirendje:

- 1./ A Mór Kollégium Ifjúsága kéri csatlakozását a Doktor Sándor Kollégiumhoz és felkéri az ODKH-t a kollégium támogatására.
- 2./ Az Ifjúsági Bizottság lemond.
- 3./ Megválasztják a közös Kollégiumi vezetőségbe küldendő tagokat és a titkárhelyettest.
- 4./ Major Sándor beszél a kollégium aktuális teendőiről.

Gazdasági vonatkozású határozatok: Megállapodnak abban, hogy a jogászok ellátmányukat a Katona József Kollégium útján az orvostanhallgatók pedig a Doktor Sándor Kollégiummal együtt fogják kapni márc. hó 15-től. Ugyan így kapják a tüzelőre, vízre, villanyra, személyzet fizetésére stb. az ellátmányt. A Kollégiumi tagdíj átlagosan 30.– forint lesz, amit a vezetőség progresszív alapon vet ki az egyes kollégistákra. A Doktor Sándor Kollégium gondnoki ügyeit a Mór Kollégiuméval együtt Falcsik Tibor intézi. Az Ifjúsági Bizottság a megbeszélte személyzet elbocsájtását március hó 15-ig köteles elintézní. A Szt. Mór Kollégiumban lakó kollégisták a kollégium menzáján, a Doktor Sándor

Kollégiumban lakók az Egyetemi Menzán fognak étkezni. A kollégiumi tagok tartozását az Ifjúsági Bizottság március hó 18-ig köteles behajtani. (...)

MNL BaML X.42. Jegyzőkönyv a Szent Mór Kollégium Ifjúsági Bizottsági üléséről, 1949. március 10. – Eredeti, gépelt és aláírás nélküli tisztázat.

6. Jegyzőkönyv az MDP Pécsi Egyetemi Üzemi Pártszervezet vezetőségi üléséről Pécs, 1949. március 17.

Felvétetett 1949. évi március hó 17. napján a pártszervezet helyiségében.

Jelen vannak: Dr. Ernst [Jenő], mint központi kiküldött, dr. Farádi [László] párttitkár, Kovacsics János ifjúsági titkár, dr. Horváth Mihály sajtó- és oktatási felelős, Nagy Jófejű Gizella gazdasági felelős, Pollonyi József jegyző és kulturális felelős.

Igazoltan távol vannak: Hamarics János szervező, Major János káderes, Nikics [László]né női titkár, és Hetlinger József propagandista és agitátor.

Farádi dr. titkár üdvözli a megjelenteket és napirendi javaslatokat tesz az ülés tárgysorozatára vonatkozólag. A vezetőség a javaslatot elfogadja.

1./ Pótfelülvizsgáló bizottság munkája.

2./ Kovacsics János elvtárs a MEFESZ funkcionáriusok tanulmányi előmeneteli munkáját ismerteti.

3./ Hozzászólások, javaslatok. (...)

Ezután Kovacsics János ifjúsági titkár ismertette a Mór kollégium ügyét, melynek összefoglaló jelentését mellékelve csatolta.

Dr. Farádi párttitkár végül megköszöni a vezetőség tagjainak a megjelenést és a vezetőségi ülés ezzel befejezést nyert. (...)

MNL BaML XXXV.49. 4. fcs. 78. ő. e. Jegyzőkönyv az MDP Pécsi Egyetemi Üzemi Pártszervezet vezetőségi üléséről, 1949. március 17. – Eredeti, gépelt és aláírt tisztázat.

Kovacsics János, az MDP Pécsi Egyetemi Üzemi Pártszervezet ifjúsági titkárának összefoglaló jelentése a pécsi Szent Mór Egyházi Főiskolás kollégium helyzetéről Pécs, 1949. március 17.

1948. okt. 17-én Vidos Tibor, a MEFESz országos elnökhelyettese és a Budapesti E. B. titkára a pécsi pártszervezetet félrevezetve egy akkor még nem, sőt még ma sem időszerű akcióba sodorta bele a MEFESz pécsi csoport vezetőjét, amennyiben olyan utasítást adott, hogy készítse elő a MEFESz pécsi csoportja a Szt. Mór kollégium államosítását kérő mozgalmat. Ezért az akcióért személy szerint Kovacsics Jánost tette felelőssé. Ez az akció eredménnyel járt, mert a Szt. Mór kollégium ifjúsága 90%-ban aláírta és kérte a VKM-től, a kollégium államosítását. Október 28-án Vidos Tibor és Bíró Gábor, mint az ODKH. kollégiumi osztályának vezetője felvilágosította a Mór kollégium ifjúságát, hogy az államosítás most még adminisztratív és technikai okok miatt nem aktuális, de a kollégium havi 15.000 Ft államsegélyben fog részesülni.

Azonban decemberben 8.000 Ft-ot, januárban csak 5.000 Ft-ot kapott meg valóságban a kollégium, azóta pedig semmit. Halász József, a MEFESz országos elnöke februárban, midőn itt járt Pécsen, ezt a tényt azzal indokolta meg, hogy azért nem kap a Szt.

Mór kollégium segélyt, mert a kollégium demokratikus ifjúsági bizottsága nem tisztította meg a kollégium tagságát a reakciós és fasiszta elemektől. Ezért a Szt. Mór kollégium Demokratikus Ifjúsági Bizottsága febr. 20–22-ig megtartotta a kollégiumi felvételi vizsgákat és ennek során 31 egyetemi hallgatót, illetőleg kollégiumi tagot zárt ki.

Ezen akció után a második igazgató, Erdélyi Guidó után Ágoston Julián is lemondott és a pécsi városi pártszervezet is időszerűnek találta a kollégium államosítását. Ezért egy új államosítási kérelmet íratott alá a tagsággal, és ezzel a kéréssel a MEFESZ pécsi csoportja] Csapó Sándort és Bohenszky Györgyöt küldte fel a VKM-be. Az ODKH-ban és a MEFESZ központban is ezt az akciót egyáltalán nem tartották időszerűnek, még akkor sem, ha azt a pécsi pártszervezet támogatja.

1949. március 10-én hosszú sürgetés és a pécsi pártszervezet többszöri figyelmeztetésére, illetőleg kérésének eredményeképpen lejött Komár Károly miniszteri előadó az ODKH-ból és a mellékelt jegyzőkönyv szerint a következőket végezte el ebben az ügyben: E szerint a jegyzőkönyv szerint a Mór kollégium csatlakozik a Doktor Sándor Állami Medikus Kollégiumhoz. Ugyanakkor szakosítva lesz. A Doktor Sándor kollégium ellátmánya pedig a megnövekedett kerethez képest fel lesz emelve, hasonlóképpen a Katona József Állami Jogász kollégium ellátmánya is.

Azóta egy hét telt el. Az újabb szelekció során 18 tag lett kizárva. A megnövekedett ellátmány, ill. a Szt. Mór kollégium államsegélye nem jött meg. Jelenleg még a kollégiumot a Demokratikus Ifjúsági Bizottság vezeti. Anyagilag igen rossz a helyzet, mert január elseje óta a személyzetnek járó illetményt is leállította a VKM. A tagok pedig nem tudják a magas díjat fizetni, mert hisz a kétszeri szelekció a fizetőképesek nagy részét eltávolította. Kérem a pártvezetőséget, hogy segítse elő a kérdés mielőbbi elintézését. (...)

MNL BaML X.42. Kovacsics János, az MDP Pécsi Egyetemi Üzemi Pártszervezet ifjúsági titkárának összefoglaló jelentése a pécsi Szent Mór Egyházi Főiskolás kollégium helyzetéről, 1949. március 17. – Eredeti, gépelt és aláírt tisztázat.

7. Jegyzőkönyv a jogi kar MEFESZ-taggyűléséről

H. n. [Pécs], 1949. március 18.

Felvétel 1949. március 18-án a jogi kar MEFESZ taggyűlésén az I. sz. teremben.

Jelen vannak: Andrászi Jenő, a MEFESZ Pécsi csoportjának elnöke, Kovacsics János, Újvári György és a MEFESZ tagok 80%-a. Vendégek voltak a jogi kar professzorai Csekei Istvánnal az élen.

Az első számú tantermet impozánsan dekorálták fel. A köztársasági dallal kezdődött meg a gyűlés.

Kovacsics János ismertette a MEFESZ pécsi szervezetének az osztályait és ennek vezetőit. A jogi kar titkárságának, évfolyambizottságainak, tanulóköreinek a vezetőit.

A jogi kar titkárságának a nevében Sármány László mondott beszédet. Megköszönte az egyhangú bizalmat, amely a kari bizottság felé megnyilvánult. Vácolta azokat a nagyjelentőségű politikai eseményeket, amelyek az egyetemi hallgatóságra is nagy befolyást gyakoroltak. Kiélesedett az osztályharc, melyet az egyetemen is végre kell hajtani. A demokratikus erők a Népfrontba tömörültek, az egyetemi Ifjúság is tagja a Népfrontnak

a MINSZ-en keresztül. Az Ifjúság az egyházi reakció ellen nyíltan kiállt a demokrácia védelmében. (...)

A kari titkár beszámolója után Andrászi Jenő, a MEFESZ pécsi csoportjának elnöke [következett, aki szerint] az elmúlt félév hibáinak a feltárásával és azok kiküszöbölésével végezhetünk eredményes munkát a jövőben. Teljes tunyaság, érdektelenség, közömbösség uralkodott az egész jogi karon. A MEFESZ nem fordított elég figyelmet a jogi karra és így az új káderek sem tudtak kinevelődni. (...)

MNL BaML X.42. Jegyzőkönyv a jogi kar MEFESZ taggyűléséről, 1949. március 18. – Eredeti, gépelt és aláírt tisztázat.

8. Kovacsics János, az MDP Egyetemi Üzemi Pártszervezet ifjúsági titkárának jelentése a Szent Mór Kollégiumban történt legutóbbi eseményekről

Pécs, 1949. március 24.

A márc. 10-i jegyzőkönyv értelmében márc. 13-án a Mór Ifjúsági Bizottsága kihirdette a második kollégiumi selectio eredményét, amelynek értelmében a következő tagokat zárta ki a kollégiumból az ifjúsági bizottság.

- 1/. H. K.
- 2/. S. T.
- 3/. S. J.
- 4/. B. I.
- 5/. Cs. I.
- 6/. D. E.
- 7/. K. F.
- 8/. S. S.
- 9/. Sz. M.
- 10/. V. B.
- 11/. B. J.
- 12/. F. G.
- 13/. G. F.
- 14/. M. F.
- 15/. B. I.
- 16/. S. J.
- 17/. Sz. L.
- 18/. Sz. K.

Ezen kizárásnál a következő szempontok érvényesültek: A szociális helyzet, a politikai megbízhatóság, a tanulmányi eredmény, és a mozgalmi munka.

A 16-ai jogászok átköltöztetését és a Mór és a Medikus Koll[égium] közötti kádercserét nem hajtottuk végre. Ez csak akkor válik időszerűvé, ugyancsak az Ifjúsági Bizottság lemondása is, ha megjön a megnövekedett ellátmány. (...)

MNL BaML X.42. Kovacsics János, az MDP Egyetemi Üzemi Pártszervezet ifjúsági titkárának jelentése, 1949. március 24. – Eredeti, gépelt és aláírt tisztázat.

9. Jegyzőkönyv a MEFESZ pécsi csoportjának rendkívüli titkársági üléséről

H. n. [Pécs], 1949. március 25.

amely felvételre a MEFESZ pécsi csoportja rendkívüli titkársági ülésén, a MEFESZ pécsi csoportja hivatalos helyiségében (Mór kollégium), 1949. III. 25-én este 8 órakor. Jelen vannak a titkárság tagjai teljes számban. (...) ad 1/. Elnök ismerteti észrevételeit a taggyűlésekről. Megállapítja, hogy a II. oh. [II. éves orvostudományi hallgatók] meg akarták ismételni a kari taggyűlés műsorát, ami nagy hiba. A tagok nem nagyon szóltak hozzá a gyűlésen elhangzottakhoz, és a MEFESZ I. félévi munkájához, aki hozzászólt, az is igyekezett az igazságot meghamisítva magát nagyon jó demokratának feltüntetni. Az évfolyam is kétes egzisztenciájú, magatartású egyéneket támogat tapsaival. Sok rosszindulatot lát az évfolyamban. – A II. éves jogászoknál az évfolyamgyűlésen kevesen jelentek meg. Sokan még azt sem látják világosan, mik a jogászság perspektívái a népi demokráciában, vagy, hogy egyáltalán szükség van-e jogászokra. Közömbös, de szemben az előbbivel jóindulatúnak látja az évfolyamot.

Ezután Kovacsics elnökhelyettes szól hozzá a kérdéshez. Ő is azt látja, hogy a tagokban sok a rosszindulat, a legtöbben opportunizmusból érdeklődnek csak, és kezdenek MEFESZ munkába. Amikor most a munkába bevonjuk őket, fokozott éberséggel kell őrködnünk és figyelniük ezekre az áldemokratákra. A II. oh-k gyűlése felületesen volt megszervezve, a III. évé már ebből a szempontból jobb volt. A jogásztaggyűlésen észlelteket, mint az elnök is beszámolt róla, megdöbbentőnek tartja.

(...) ad 2/. A titkár ismerteti a menza mb. köztartásvezetőjének beadványát.

a/. A ruhaosztással kapcsolatosan itt étkezett 2 személy ellátásának megtérítése. A titkárság megbízza az elnököt, utalja ki az összeget /32 Ft./

b/. Másik beadványában a menzaalkalmazottak helyzetét ismerteti. Nincsenek kinevezve az alkalmazottak, ezért január óta illetményt nem kaptak. Kevesen vannak, és ezért naponta 14–16 órát kell dolgozniuk, felváltásnak nincs lehetősége. Kéri, hogy vegyenek fel 5 új alkalmazottat.

Kovacsics szerint ezt a beadványt, amit a menzavezető nem csak a MEFESZ-hez, hanem a Diákjóléti Hivatalhoz, és egyéb hivatalos szervekhez is beterveztett, a MEFESZ csak támogatni tudja a VKM felé. – Török Béla felveti, hogy a Mór-ból kizárt hallgatók ne étkezhessenek a menzán, ami ha nem is megoldás, de pillanatnyi könnyítés, míg a kérdés megoldódik. Az elnök megbízza Kovacsicsot, hogy a Diákjóléti Hivatal felé támogassa az ügyet, a titkárt pedig azzal, hogy a szoc. osztály vezetőjével karöltve tiltsák le a Mór-ból kizártak étkezését. (...)

MNL BaML X.42. Jegyzőkönyv a MEFESZ pécsi csoportjának rendkívüli titkársági üléséről, 1949. március 25. – Eredeti, gépelt és aláírt tisztazat.

10. Kovacsics János, a MEFESZ pécsi csoportja központi titkárságának jelentése 1948. május 10-től 1949. június 30-ig

Pécs, 1949. július 3.

1948. május 10. az egyetemi ifjúsági mozgalom történetében jelentős dátum. Ezen a napon jött létre az eddigi laza, egyetemi ifjúsági szervezetek helyébe egy egységes program-

mal rendelkező, egységes Szervezeti szabályzatban működő, egységes ifjúsági mozgalom, a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egységes Szervezete. Az V. Diákszékesparlamentnek az a határozata indította el azt a hatalmas fejlődést, amely egyetemi szervezeteink életében az elmúlt egy év folyamán volt tapasztalható. Ez a határozat volt a kiinduló alap, de ez fogja biztosítani további fejlődésünket, amely karokra való tekintet nélkül:

A Népfront győzelmével, a Párt vezetésével, egységes ifjúsági mozgalommal a béke megvédéséért, a szocializmus megvalósításáért.

Ez a dátum jelentette az eddigi PEDE felszámolását és az új szervezet megindulását. A fiatal szervezet szervezetlen volt. A munkája csupán adminisztratív jellegűnek nevezhető. Egyetlen nagy akciót bonyolított le, a „Pécsi Egyetemi Napok”-at, amelynek az lett volna a jelentősége, hogy a pécsi egyetemi ifjúságot a népi demokrácia mellé állítsa. Ez a célkitűzés nem teljesen valósult meg, az időjárás kedvezőtlenége miatt kevés egyetemi hallgatót mozgatót meg. (...)

A MEFESz Pécsi csoportjának fokozottabb munkája csak az 1948/49. tanév megindulásával kezdődött. Ezt a munkát korszakokonként és már szerteágazásánál fogva az alábbi szempontok szerint fogjuk tárgyalni:

- 1/. Akciók.
- 2/. Politikai nevelés.
- 3/. Párttal, MINSz-szel való kapcsolat.
- 4/. Eredmények.
- 5/. Hibák.

E szempontok során nem fogunk ragaszkodni mechanikusan csak a jelölt kérdésekhez.

ad 1/. Kiépítettük a MEFESz szervezetet, kiépítettük a tanulóköröket, megkezdtük a demokratikus nevelést, s érdekvédelmi munkát folytattunk. Az ideiglenes vezetőségbe politikailag megbízható emberek kerültek, akik megszervezték az évfolyambizottságokat, így lehetővé vált a tagfelvétel, melynél már komoly hibákat követtünk el. Átvettük az állami kollégiumokat és a Diákjóléti Hivatalt. Kari üléseken ettől az időtől részt vett az ifjúság képviselője is. Megejtettük az egyetemi választásokat, amelyek hatalmas politikai győzelmet jelentettek. 38 tanulókörünk működött, amelynek működését a MEFESz szakoktatási osztálya ellenőrizte, együttesen a tanári karokkal. Az Orvoskari Tanulmányi Bizottság és a Jogász Kari Tanulmányi Bizottság munkájában a MEFESz képviselők döntő súlyt jelentettek. Részt vettünk a MINSz által rendezett KOMSZOMOL ünnepségeken, megünnepeltük az egyetem aulájában az Októberi Forradalom emlékűnnepét. A Nemzetközi Diáknap alkalmával ünnepséget rendeztünk. Szociális osztályunk karácsony előtt kétszer nagyszabású gyorssegély akciót bonyolított le, mintegy 37.000 Ft értékben. Egyidejűleg gyűjtést rendeztünk a gyarmati ifjúság javára.

ad/2. A politikai nevelésünket legjobban elősegítette Aczél [György] elvtárs társadalomtudományi előadásorozata és az egyidejűleg a jogi és pedagógiai karon tartott hasonló tárgykörű előadások. Hetenként tartottunk tömegszervezeti ideológiai előadást, állandóan 300–350 ember részvételével. A tanulókörökben hetenként ideológiai tízpercek voltak, amelyek a hét aktuális kérdéseivel foglalkoztak. A klerikális reakció elleni harcban a volt Szt. Mór kollégium katolikus diákjai ismertették a Mindszenty-ellenes harc jelentőségét. Egyidejűleg egyéni agitáció folyt. A Mindszenty-ívet az évfolyamok 95–100%-a aláírta.

Kulturális vonalon megszerveztük a tánc és színjátszó csoportot, énekkart. Hetenként tartottunk mozielőadást. Megtartottuk a Mikulás-estet.

ad/3. A Párttal és a MINSz-el való kapcsolat teljesen laza volt. A Párttal az összekötést egyedül az Ifjúsági titkár tartotta. Az egyetemi volt Kommunista Ifjúsági Bizottság, mely állandó kapcsolatot tartott a budapesti EB-vel és az üzemi Pártszervezet vezetőségével. A MINSz egyáltalán nem is tudott az egyetemi ifjúság életéről a Komszomol napok kivételével. A MINSz-től teljesen elszakadtunk.

ad/4. Az eddigi passzív tömegek erősen és nem várt ütemben közeledtek hozzánk, ezáltal tömegbázisunk lett az egyetemen. Ez a tömegbázis biztosította akcióink sikerét.

ad/5. Eddigi eredményeinket gyorsan értük el. Az egyetemi ifjúság opportunizmusa segítette. Teljesen mechanikusan fogták fel az akciókat. De nem csak az akciókat, hanem a nevelés kérdését is. Általában megadtuk mindennek a formát, de nem sikerült tartalommal megtölteni. Ezáltal a közösségi életünk még csak gyerekcipőben járt.

E[bben] a korszak[ban], mely 1948 karácsonyi szünetéig terjedt, mint mechanikus adatfelsorolásunk is akarja jelképezni, szervezetünk működése is mechanikus volt. Munkánkat főleg formalizmus jellemezte. Funkcionáriusaink a munkát ugyan elvégezték, de nem politizálták át és így teljesen apolitikus intézkedések kerültek a tagság elé. Ezáltal a MEFESz tagsága joggal terrorszervezetnek tekintette a MEFESz vezetőségét, melynek munkamódszerét főleg az akciókra való kötelező kivonultatás jellemezte.

Szervezetünk fejlődésében a második korszak január végétől a Húsvéti szünetig tartott. Mint Bokor László, az akkori MEFESz központ nyilvántartója megjegyezte, az ez utáni munkát kell, hogy jellemezze az átpolitizálás.

ad/1. Megtartottuk a Köztársaság kikiáltásának harmadik évfordulóját az Aulában. Az új Szociális ösztöndíjakat kiosztottuk. A MINSz megbízásából megrendeztük a British Council hangversenyt. A MEFESz-t átszerveztük. Leváltottuk a nem jól dolgozó funkcionáriusokat, évfolyamtitkárokat és tanulóköri titkárokat. A béketüntetésen felvonultunk. Kollektíve meghallgattuk [Ivan Jevdokimovics] Glusczenko szovjet biológiai professor és [Alekszander] Sabanov egészségügyi miniszter[helyettes] beszédeit. A Vörös hadsereg emlékünnepe alkalmával a Szovjet hősök sírját megkoszorúztuk. Lebonyolítottuk az első faliújság versenyt. A március 15-i ünnepségeken MINSz program szerint vettünk részt. Az ünnepek után karonként megtartottuk a jogász-medikus és pedagógus taggyűlést. A tanácsköztársaság emlékünnepejét megtartottuk. Megrendeztük minden évfolyamon az évfolyamgyűlést. Kivonultunk Révai Kálmán,¹⁰⁰ a Kossuth akadémia parancsnoka beszédére a Munkáskaszinóba, ugyancsak később Ries István¹⁰¹ [igazságügyi] miniszter beszédére. Ruhaakciót bonyolítottunk le.

¹⁰⁰ Révai Kálmán vezérőrnagy, a katonai Kossuth Akadémia parancsnoka. 1944-ben a nyilasok halálra ítélték, amit börtönbüntetésre változtattak, 1945-ben szabadult és részt vett a honvédség újjászervezésében. 1950-ben letartóztatták, majd koholt vádak alapján másodszor ítélték halálra és kivégezték. Évfordulók. *Népszabadság – Pest Megyei Krónika melléklet*, 1998. július 14. 27.

¹⁰¹ Ries István szociáldemokrata politikus, igazságügy-miniszter, a Magyar Labdarúgó Szövetség elnöke. Tevékenyen részt vett a népbíróságok megszervezésében, a demokratikus államrend és a köztársaság védelméről szóló, 1946. évi VII. törvénycikk elfogadásában, azonban az 1947. évi „kékcédulás” választást bírálta. 1948 júniusában az MDP KV tagjává választották. 1950 júniusában koholt vádak alapján letartóztatták, majd az ÁVH börtönében agyonverték. A munkásmozgalom jeles harcosának emlékére. *Népszabadság*, 1965. november 14. 5.

ad/2. Az első félévi társadalomtudományi kollokviumok általában jól sikerültek. Aczél [György] elvtárs előadásait számos olyan hallgató is hallgatja, aki nem vette fel a tárgyat. A tömegszervezeti ideológiai előadásokat megszüntettük, mert nem segítette elő az egyetemi ifjúság ideológiai fejlődését. Helyébe megszerveztük a szemináriumi oktatást. Kollégiumokban haladó szemináriumot, a MEFESz tagság részére kezdő szemináriumokat szerveztünk. Megszerveztük a nevelő gárdát, melynek minden tagjára kb. 5 egyetemi hallgató jut, akiket állandóan agítálnak. A tanulóköri tízperceket központi instrukcióval most is megtartottuk.

ad/3. A Párttal való kapcsolatunk egészen szoros lett.¹⁰² Minden intézkedésünket az ifjúsági titkár átbeszélte az üzemi Pártszervezet vezetőségével, és csak ezután hajtottuk végre. A MINSz-szel ebben az időben a városi I. B. útján tartottuk fenn a kapcsolatot.

ad/4. Az első periódussal szemben ezt a korszakot már nemcsak a tömegek megmozdulása jellemezte, hanem az, hogy akciónkon jóval többen, jóval lelkesebben vettek részt. Minden munkánkat csíráiban jellemezte a politikum. Ez és a sorozatos érdekvédelmi munkák növelték a MEFESz tekintélyét. A tanulókörök közösségi munkája intenzívebbé vált, ezáltal a kollektív élet is szépen fejlődött.

ad/5. A felelőtlenség igen elharapódzott. MEFESz funkcionáriusok elvállaltak munkát és nem hajtották végre, úgyhogy nagyon sokszor késtünk egy-egy akció végrehajtásával.

Kiértékelve a MEFESz munkájának ezt a szakaszát, döntő változás állott be a passzív tömegeknek a MEFESz-hez való viszonyában. A MEFESz pécsi csoportja e korszakban hozta [be] a két fázissal való elmaradottságát. Viszont az egyéni munkakedv nem volt nagy funkcionáriusainkban, mindig a drótrendszer szerint dolgoztak. Ezek a dolgok mutatták meg, hogy kádereket kell nevelnünk, akik politikailag és ideológiailag tisztán látva, helyesen oldják meg a kérdéseket.

A harmadik szakasz: a választási kampány. A munka gerincét a propaganda, felvilágosítás, politikai nevelés és az egyetemisták népi demokráciához való viszonyának tudatosítása képezte.

ad/1. Az Üzemi Pártszervezettel együtt részt vettünk a Széchenyi téren tartott kultúresten. A május 1-i nagy tömegdemonstráción lelkesen, eddig legnagyobb létszámmal vettünk részt. Ez a felvonulás már megmutatta a pécsi MEFESz igazi arcát és elmondhatjuk, hogy szervezetünk most alakult meg MEFESz pécsi csoporttá. 200-an megjelentünk a MINSz nagygyűlésen, amelyen közelebb kerültünk a SZIT-hez. A Párt és MINSz által rendezett Farkas [Mihály részvételével zajló] nagygyűlésen is lelkesen részt vettünk. Kollektíve megnéztük a Találkozás az Elbánál c. filmet. Megrendeztük az „Öt éves terv kiállítás”-t. Megrendeztük karonként az új választók avatását. Tanulmányi segélyt osztottunk ki. A választás napján reggeltől estig nótázva jártuk az utcát.

ad/2. 126 agitátort képeztünk ki 5 napos esti iskolán. Munkájukat a kommunista évfolyamfelelősök irányították. Évfolyam propagandagyűléseket tartottunk. Munkánkat

¹⁰² Az MDP pécsi egyetemi üzemi pártszervezet csak 1948 első felében, a két munkáspárt egyesülésével jött létre. Addig az egyetemen tevékenykedő kommunista és szociáldemokrata párttagok a területi pártszervezeteknél voltak állományban, viszont „[m]ár az egyetemi pártszervezet megalakulása előtt működött az MKP pécsi orvoscsaportja, amely jelentős szerepet játszott az egyetemi pártszervezet létrehozásának előkészítésében.” SÍKFI 1980. 289.

pártszerűség jellemezte. Kádereink sokat fejlődtek, részt vettek a Párt által rendezett kisgyűléseken, ahol hozzászóltak a kérdésekhez.

ad/3. Minden megmozdulásunkat a Párt vezetésével és irányításával végeztük. A MINSz-szel való kapcsolat szoros lett. Reális alapot nyert, a sorozatos akciók állandó kapcsolatok kiépítését eredményezték.

ad/4. A vezetőség a legteljesebb egyetértésben volt a tagsággal. A tanulókörökben a közösségi szellem nagyon lelkes volt. A Párthoz, MINSz-hez való viszonyunk elmélyült. A hivatalos egyetemhez való viszonyunk megszilárdult. Sikerült optimista hangulatot teremteni az egyetemen.

ad/5. A kampány ideje alatti hibák, személyi természetűek lévén, a választás után megoldódtak: leváltások, kollégiumból való kizárások és a menzasegélyből való kizárás útján. (...)

A három kar munkáját a MEFESz pécsi csoport központi titkára fogja össze, aki mint ifjúsági tömegszervezeti felelős, tagja az [MDP pécsi egyetemi üzemi] alapszervezet vezetőségének. Ugyancsak a MEFESz pécsi csoport központi titkára tartja a kapcsolatot a MINSz városi bizottságával. (...)

MNL BaML X.42. Kovacsics János, a MEFESZ pécsi csoportja központi titkárának jelentése 1948. május 10-től 1949. június 30-ig, 1949. július 3. – Eredeti, gépelt és aláírt tiszttzat.

RÖVIDÍTÉSEK

ÁVH	Államvédelmi Hatóság
EPOSZ	Egységes Parasztifjúság Országos Szövetsége
FISZ	Független Ifjúsági Szövetség
IB	Ifjúsági Bizottság
KALÁSZ	Katolikus Agrárifjúsági Leányszövetség
KALOT	Katolikus Agrárifjúsági Legényegyletek Országos Testülete
KDSZ	Katolikus Diákszövetség
KIE	Keresztyén Ifjúsági Egyesület
KISZ	Kommunista Ifjúsági Szövetség
MADISZ	Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség
MDP	Magyar Dolgozók Pártja
MEFESZ	Magyar Egyetemi és Főiskolai Egyesületek Szövetsége (1945–1948) / Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egységes Szervezete (1948–1950)
MINSZ	Magyar Ifjúság Népi Szövetsége
MIOT	Magyar Ifjúság Országos Tanácsa
MKP	Magyar Kommunista Párt
NÉKOSZ	Népi Kollégiumok Országos Szövetsége
NISZ	Népi Ifjúsági Szövetség

NPP	Nemzeti Parasztpárt
ODKH	Országos Diákjóléti és Kollégiumi Hivatal
OMKFDSZ	Országos Magyar Katolikus Főiskolai Diákszövetség
PEDE	Pécsi Egyetemisták Demokratikus Egyesülete
PETISZ	Pécsi Erzsébet Tudományegyetem Ifjúsági Szervezete
SZIT	Szakszervezeti Ifjúmunkás- és Tanoncmozgalom
SZDP	Szociáldemokrata Párt
SZIM	Szociáldemokrata Ifjúsági Mozgalom
SZEB	Szövetséges Ellenőrző Bizottság
VKM	Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium

KÉPJEGYZÉK

1. kép Mindszenty József arcképe (Lühosdorfl Károly rajza). Magyar Nemzeti Digitális Archívum / Gróf Esterházy Károly Múzeum, Pápa (https://mandadb.hu/tetel/213028/Foto_papi_fenykep) [2020.05.23.]
2. kép Pályi Jenő *Adjatok egy kis földet az egyháznak!* című karikatúrája *Ludas Matyi* 2. (1946):13. 1.
3. kép Gerő Sándor *Ezt akarta Mindszenty* című karikatúrája. *Ludas Matyi* 5. (1949):7. 1.
4. kép A Pécsi Szent Mór Kollégium főhomlokzata az 1930-as években. Magyar Nemzeti Digitális Archívum / Csorba Győző Könyvtár Helyismereti Gyűjtemény (https://mandadb.hu/common/file-servlet/document/597492/default/doc_url/csgyk_fototar_pecs_szent_mor_kollegium_01.jpg) [2020.05.23.]
5. kép A Pécsi Szent Mór Kollégium tanulóterme az 1930-as években. Magyar Nemzeti Digitális Archívum / Csorba Győző Könyvtár Helyismereti Gyűjtemény (https://mandadb.hu/common/file-servlet/document/597501/default/doc_url/csgyk_fototar_pecs_szent_mor_kollegium_10_tanulo_terem.jpg) [2020.05.23.]
6. kép A Pécsi Szent Mór Kollégium igazgatói irodája az 1930-as években. Magyar Nemzeti Digitális Archívum / Csorba Győző Könyvtár Helyismereti Gyűjtemény (https://mandadb.hu/common/file-servlet/document/597497/default/doc_url/csgyk_fototar_pecs_szent_mor_kollegium_06_igazgatoi_iroda.jpg) [2020.05.23.]

7. kép A Pécsi Szent Mór Kollégium étterme az 1930-as években. Magyar Nemzeti Digitális Archívum / Csorba Győző Könyvtár Helyismereti Gyűjtemény (https://mandadb.hu/common/file-servlet/document/597502/default/doc_url/csgyk_fototar_pecs_szent_mor_kollegium_11_etterem.jpg) [2020.05.23.]
8. kép A Pécsi Szent Mór Kollégium konyhája az 1930-as években. Magyar Nemzeti Digitális Archívum / Csorba Győző Könyvtár Helyismereti Gyűjtemény (https://mandadb.hu/common/file-servlet/document/597506/default/doc_url/csgyk_fototar_pecs_szent_mor_kollegium_15_konyha.jpg) [2020.05.23.]

FORRÁSOK

- MNL BaML Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára
X.17. MKP Pécs Városi Szervezete (Bizottsága, 1947-től Nagypécsi Bizottsága, 1948-ban Pécs Városi Pártbizottság) iratai (1945–1948)
X.42. DISZ Baranya Megyei Szervezetei iratai (1951–1956)
XXXV.49. MDP Pécs Városi Bizottsága iratai (1948–1956)
MNL OL Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
XXVI-A-14 Magyar Távirati Iroda (MTI) (1944–2000)
MRT 1945 *Magyarországi rendeletek tára 1945.* I–II. kötet. Budapest, 1946–1948.

SAJTÓFORRÁSOK

- Fiatall Magyarország, 1948
Magyar Közlöny – Hivatalos lap, 1946–1947
Magyar Közlöny – Rendeletek tára, 1948
Rendőrségi Közlöny, 1946
Népszabadság, 1965, 1998
Szabad Nép, 1948
Új Dunántúl / Dunántúli Napló, 1945–1946, 1948

IRODALOM

- BALOGH 1997 BALOGH Margit: A katolikus egyház (1945–1989). In: *Magyarország a XX. században.* II. kötet. Főszerk. KOLLEGA TARSOLY István. Szekszárd, 1997. 396–404.

- BALOGH 2008 BALOGH Margit: „Isten szabad ege alatt” – az egyházak Magyarországon 1945 és 1948 között. In: *Felekezetek, egyházpolitika, identitás Magyarországon és Szlovákiában 1945 után*. Szerk. BALOGH Margit. Budapest, 2008. 49–60.
- BALOGH 2012 BALOGH Margit: Fakultatív hitoktatás és a konkordátum-fiaszó. Hitoktatási küzdelem és körülményei, 1946–1947. *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* 24. (2012):3–4. 109–119.
- BALOGH – BENCZE – LADÁNYI 1997 BALOGH Margit – BENCZE Imre – LADÁNYI Sándor: Egyházak a szovjet rendszerben (1945–1989). In: *Magyarország a XX. században*. II. kötet. Főszerk. KOLLEGA TARSOLY István. Szekszárd, 1997. 386–439.
- BANGHA 1921 BANGHA Béla: *Mi a kongregáció? Rövid kalauz a Mária-kongregációk számára*. Budapest, 1921.
- BENKE 2000 BENKE József: *Egyetemünk története*. Pécs, 2000.
- BIHARI 2005 BIHARI Mihály: *Magyar politika 1944–2004. Politikai és hatalmi viszonyok*. Budapest, 2005.
- CSEH 2009 CSEH Gergő Bendegúz: *Amerikai és brit részvétel az olaszországi, romániai, bulgáriai és magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottságok tevékenységében (1943–1947)*. Doktori disszertáció. Budapest, 2009. (<http://doktori.btk.elte.hu/hist/csehgergo-bendeguz/diss.pdf>) [2020.05.20.]
- CSIZINÉ 2011 CSIZINÉ dr. SCHLOSSER Annamária: *Az egyházak jogalanyisága*. Doktori értekezés. Budapest, 2011. (<https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12332/file/Schlosser%20Annam%20PhD.pdf>) [2020.06.30.]
- DEZSŐ 2016 DEZSŐ Krisztina: Húsvéti lelkigyakorlatok a Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem Szent Mór Kollégiumában. *TGYO Blog*, 2016. március 24. (<https://tgyoblog.wordpress.com/2016/03/24/husveti-lelkiyakorlatok/>) [2020.06.10]
- DEZSŐ 2020 DEZSŐ Krisztina: A Szent Mór Kollégium (Maurinum) alapköveteteli ünnepege. *TGYO Blog*, 2020. június 8. (<https://tgyoblog.wordpress.com/2020/06/08/a-szent-mor-kollegium-maurinum-alapkoleteteli-unnepsege/>) [2020.06.10]
- DOMANICZKY 2009 DOMANICZKY Endre: Adalékok a civil szektor felszámolásához Magyarországon (1945–1950). *Jogtörténeti Szemle* 11. (2009):2. 1–16.
- FARKAS 2009 FARKAS Gábor: A pécsi Szent Mór Kollégium (Maurinum) története 1928–1948. *Neveléstörténet* 6. (2009):3–4. 111–130.

- FAZEKAS 2008 FAZEKAS Csaba: Az állam és az egyházak kapcsolata Magyarországon egykor és ma (vázlat). In: *Egyházak és tolerancia Magyarországon. Tudományos konferencia az 1947. évi XXXIII. törvény megszületésének 60. évfordulója alkalmából*. Szerk. KÖBEL Szilvia. Budapest, 2008. 53–62.
- FEHÉR 2000 FEHÉR Katalin: Kultúrpolitika és közoktatásügy 1945–1989 között. In: *Magyarország a XX. században*. V. Főszerk. KOLLEGA TARSOLY István. Szekszárd, 2000. 469–476.
- FORRADALMÁROK... 2006 Forradalmárok vagy kommunista janicsárok: 60 éve indult a Nékosz-mozgalom. *Múlt-Kor történelmi magazin*, 2006. július 10. (<https://mult-kor.hu/cikk.php?id=14235&pIdx=2>) [2020.05.24.]
- GÁL 1981 GÁL Lajos: A demokratikus egyetemi ifjúsági mozgalom kibontakozása, a MEFESZ megalakulása (1944–1945). In: *Tanulmányok a MEFESZ történetéből 1945–1948*. Szerk. MOLNÁR János. Budapest, 1981. 5–35. (Felsőoktatástörténeti Kiadványok 6.)
- GÁL 1984 GÁL Lajos: A MADISZ küzdelme az ifjúság egységéért. In: *A MADISZ 1944–1948*. Szerk. RÁKOSI Sándor. Budapest, 1984. 5–33.
- GERGELY 1985 GERGELY Jenő: *A katolikus egyház Magyarországon 1944–1971*. Budapest, 1985.
- GERGELY 1991 GERGELY Jenő: *A katolikus egyház Magyarországon 1944 után*. Budapest, 1991.
- GERGELY – IZSÁK 1989 GERGELY Jenő – IZSÁK Lajos: *A Mindszenty-per*. Debrecen, 1989.
- GERGELY – ÓLMOSI 2014 GERGELY Ferenc – ÓLMOSI Zoltán: A magyar ifjúság a 20. században. In: *A magyar ifjúság történetének kronológiája, 1914–1991*. Összeáll. GERGELY Ferenc – ÓLMOSI Zoltán. Budapest, 2014. 7–34.
- GIANONE 2003 GIANONE András: A magyar Actio Catholica tevékenysége 1945–1948-ban. *Múltunk* 48. (2003):1. 79–126.
- IKLADINÉ 1984 IKLADI Lajosné: A MADISZ létrejötte és szervezeti kiépülése az ország felszabadulása, a forradalmi népmozgalom kibontakozása, a demokratikus nemzeti újjászületés idején. 1944. október – 1945. április. In: *A MADISZ 1944–1948*. Szerk. RÁKOSI Sándor. Budapest, 1984. 37–79.
- ILKEI 2013 ILKEI Csaba: Internálótáborok – Kistarcsától Recskig. S. l., 2013. (<http://mek.oszk.hu/14900/14910/14910.pdf>) [2020.06.10.]
- KARDOS 1977 *Sej, a mi lobogónkat fényes szelek fújják... Népi kollégiumok, 1939–1949*. Főszerk. KARDOS László. Budapest, 1977.

- LADÁNYI 1996 LADÁNYI Andor: Két évforduló. A nők felsőfokú tanulmányainak száz éve. *Educatio* 5. (1996):3. 375–389.
- MAJTÉNYI 2004 MAJTÉNYI György: A szakérttségi intézményéről és a szakérttségi szegizettekről. *Iskolakultúra* 14. (2004):9. 72–82.
- MAJTÉNYI – MIKÓ – MAJTÉNYI György – MIKÓ Zsuzsanna – SZABÓ Csaba: *Koncepciók SZABÓ 2012 perek Magyarországon 1945 után*. (https://oktatolapok.mnl.gov.hu/koncepcios_perek_magyarorszagon_1945_utan/tartalom/tanulmany?id=1) [2020.05.20.]
- MÉSZÁROS 2007 MÉSZÁROS István: Végállomás – Recsk, a katolikus egyetemi ifjúsági mozgalom történetéből (1945–1948). *Valóság* 50. (2007):2. 36–53.
- MICHELLER 1990 MICHELLER Magdolna: A MEFESZ szervezeti élete és politikai tevékenysége. *Múltunk* 35. (1990):4. 131–148.
- MIKLÓS 2007 MIKLÓS Péter: Konfliktus és szolidaritás. Szempontok Horthy Miklós és katolikus egyház kapcsolatának értelmezéséhez. *Egyháztörténeti Szemle* 8. (2007):2. 205–212.
- MOLNÁR 2005 MOLNÁR Szilárd: A civil társadalom államosítása Magyarországon 1945–1956. *Civil Szemle* 2. (2005):3. 5–37.
- NAGY 2015 NAGY Mária: X-esek. In: *Hortobágy örökségei. Kényszermunkatáborok és lakóik nyomában*. Szerk. SAÁD József. Budapest, 2015. 270–285.
- PATAKI 2005 PATAKI Ferenc: *A Nékosz-legenda*. Budapest, 2005.
- POLYÁK 2014 POLYÁK Petra: Az Erzsébet Tudományegyetem névváltozatai. *Per Aspera ad Astra* 1. (2014):1. 115–137.
- POLYÁK 2016 POLYÁK Petra: „Ostályidegenek” az egyetemen. *Korall* 17. (2016):64. 5–25.
- RAJCZI 1989 RAJCZI Péter: A „Maurinum” (A pécsi egyetemi Szent Mór kollégium történetéből). *Baranya* 2. (1989):1–2. 122–131.
- RAJKI 2011 RAJKI Zoltán: A szabadegyházak helyzete Magyarországon 1945 és 1950 között. *Egyháztörténeti Szemle* 12. (2011):2. 77–95.
- ROZS 1989 ROZS András: A Turul Szövetség szervezete Pécssett 1923–1945. *Baranyai helytörténetírás* 8. (1989):1. 171–189.
- ROZS 1991 ROZS András: A Foederatio Emericana Pécssett. *Baranya* 4. (1991):1–2. 200–216.
- ROZS 2005 ROZS András: *A Magyar Kommunista Párt (MKP) és a Szociáldemokrata Párt (SZDP) Baranya megyei és pécsi iratainak (1944–1948) repertórium*a. Pécs, 2005. (A Baranya Megyei Levéltár segédletei 2.)

- SCHMELCZER-
POHÁNKA 2016 SCHMELCZER-POHÁNKA Éva: Hallgatói periodikumok a pécsi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetemen. *Magyar Könyvszemle* 132. (2016):2. 185–209.
- SÍKFŐI 1980 SÍKFŐI Tamás: Az egyetemi pártszervezet. In: *Fejezetek a pécsi egyetem történetéből*. Szerk. CSIZMADIA Andor. Pécs, 1980. 289–306.
- VAJDA 2017 VAJDA Tamás: A DISZ működése a felsőoktatási intézményekben. *Belvedere Meridionale* 29. (2017):1. 43–54.
- VARGHÁNÉ 2019 VARGHÁNÉ SZÁNTÓ Ágnes: Akié az ifjúság, azé a társadalom. Út az egyházi iskolák államosításáig, különös tekintettel a Baranya megyei protestáns népiskolákra (1945–1950). In: *Reformáció a Dél-Dunántúlon*. Szerk. BORSY Judit. Pécs – Kaposvár – Szekszárd, 2019. 317–342.

SZEMLE

